

CENTER FOR FORSKNING OG UDVIKLING I LANDDISTRIKTER

VI HILSER DA PÅ HINANDEN...

DE NYE TILFLYTTERE I RAVNSBORG KOMMUNE: PROBLEMER OG MULIGHEDER

GUNNAR L. H. SVENDSEN

ARBEJDSPAPIR 5/03
ESBJERG 2003

Center for Forskning og Udvikling i Landdistrikter
Niels Bohrs Vej 9
DK-6700 Esbjerg

Tlf.: 65504146
Fax: 65504197
www.cful.dk

Arbejdspapir 5/03

Gunnar L. H. Svendsen

Tryk: Grafisk Trykcenter A/S, Esbjerg, Danmark
August 2003

ISBN: 87-91304-05-9

© Center for Forskning og Udvikling i Landdistrikter

Forord

Denne pilotundersøgelses tema er så at sige kommet ind fra sidelinien, idet det ikke hidtil har været et prioriteret område i CFULs virke. Når vi alligevel har taget den op, skyldes det flere forhold:

- Socialt betinget bosætning er et dagsaktuelt emne med mange myter, som trænger til at blive be- eller afkræftet
- I udkantsområderne findes der måske ikke andre tilflyttere, hvorfor de nye borgere alt andet lige må kunne betragtes som et potentiale bl.a. på et fremtidigt arbejdsmarked dér
- Forfatterens entusiasme og baggrund for at lave undersøgelsen

Undersøgelsen er gennemført i Ravnsborg Kommune, som også har støttet dens gennemførelse. Dette ikke mindst ved at afsætte tid til at assistere forfatteren, men også gennem afholdelse af visse af følgeudgifterne. Gunnar fik bl.a. mulighed for at bo i kommunen i en længere periode. Uden denne støtte ville undersøgelsen ikke kunne gennemføres.

Den er gennemført på bare tre måneder i forsommeren 2003 og skal præsenteres på et borgermøde i august. Vi er sikre på, at mange vil læse den med interesse og samtidigt, at forfatteren og CFUL i den grad har fået erfaringer og inspiration til fremtidige forsknings- og udviklingsprojekter.

Esbjerg, august 2003

Hanne Tanvig
Centerleder

Indhold

0. Opsummering af hovedresultater og anbefalinger

1. Indledning

- 1.1 De ”forkerte” tilflyttere
- 1.2 Rapportens opbygning

2. Teori og metode

- 2.1 Social kapital
- 2.2 Feltarbejdsmetode

3. Ravnsborg Kommune

- 3.1 Præsentation
- 3.2 Tilflytterne som økonomisk problem
- 3.3 Tilflytterne som overlevelsesmulighed

4. Opbygning af båndlæggende social kapital

- 4.1 Superlim og smørelse
- 4.2 Distance og erosion af social kapital
- 4.3 ’Københavnerne’
 - 4.3.1 Hvordan opfattes københavnernes?
 - 4.3.2 Stereotyper og vandrehistorier
 - 4.3.3 Hvem *er* københavnernes?
 - 4.3.4 Hvorfor kommer københavnernes?
- 4.4 Hvad koster mistillid?
 - 4.4.1 De menneskelige omkostninger
 - 4.4.2 De økonomiske omkostninger

5. Opbygning af brobyggende social kapital

- 5.1 Vi hilser da på hinanden...
- 5.2 Tillid og god vilje
- 5.3 Platforme og tillidsværdighed
 - 5.3.1 Foreningslivet
 - 5.3.2 Cirkelslutninger
 - 5.3.3 Arbejdspladsen som platform

6. Anbefalinger

- 6.1 Investering i tillid
- 6.2 Det økonomiske problem
- 6.3 Holdningsændring
- 6.4 Styrkelse af platforme
- 6.5 Overholdelse af formelle og uformelle kontrakter
- 6.6 Velkommen eller farvel?

7. Konklusion

Litteratur

Bilag 1: Spørgeguide

0. Opsummering af hovedresultater og anbefalinger

I de seneste år har der i flere, danske udkantskommuner været en stigende tilflytning af folk på overførselsindkomster. Denne gruppe har for disse kommuner medført et stort, økonomisk problem. Dette gælder ikke mindst for en kommune som Ravnsborg Kommune på Nordvestlolland. Her er der et stort behov for at få belyst både de problemer og muligheder, tilflytningen medfører. Dette er netop formålet med denne undersøgelse.

Hovedformålet med undersøgelsen har imidlertid været at belyse spørgsmålet: *Hvilke muligheder rummer de nye tilflyttere for Ravnsborg Kommune?* I den forbindelse rettede jeg et særligt fokus mod de nye tilflyttere på overførselsindkomster, primært kontanthjælpsmodtagere. Disse mennesker har ofte fået betegnelsen de ”forkerte” tilflyttere, og mange af dem har svært ved blive integreret i kommunen.

Min grundhypotese var her, at både tilflyttere og lokale har alt at vinde ved at samarbejde på tværs af gruppeskel, men meget at tabe ved ikke at gøre det. Mere specifikt så jeg på, hvorledes tilflyttere og lokale opbygger *social kapital*, forstået som netværksbaseret samarbejde udsprunget af tillid og personlig kontakt.

Undersøgelsen bygger på 40 længerevarende interviews med tilflyttere og lokale foretaget under et syv ugers antropologisk feltarbejde i april-maj 2003.

Undersøgelsens fem **hovedresultater** kan opsummeres således:

1. Tilflytningen af folk på overførselsindkomster påfører kommunen et reelt, økonomisk problem, der skal løses, før det bliver muligt at udnytte tilflytternes ressourcer (kapitel 3).
2. Tilflytterne er vidt forskellige mennesker, der har foretaget et bevidst valg om at flytte på landet (kapitel 4).
3. I kommunen er der tendenser til både gruppeisolation (båndlæggende social kapital) og samarbejde (brobyggende social kapital) mellem tilflyttere og lokale (kapitel 4 og 5).
4. Konflikter mellem tilflyttere og indfødte lollikker samt mellem tilflyttere og kommunen medfører øgede, offentlige udgifter (kapitel 4).
5. Samarbejde mellem grupper af tilflyttere og lokale foregår ikke mindst indenfor foreningslivet, hvor alle får en chance for at bidrage med noget og hermed lære hinanden personligt at kende (kapitel 5).

Undersøgelsens seks **anbefalinger** kan opsummeres således:

1. Det kan i enhver henseende betale sig for kommunen at fremme opbygning af tillid og brobyggende social kapital blandt borgerne. Dette medfører en målrettet indsats for at skabe nogle rammer, der kan være med til at sikre, at grupper af lokale og tilflyttere mødes og skaber kontakter.
2. Der må ske en ændret byrdefordeling i forbindelse med nettoimport af folk på overførselsindkomster til landkommunerne. Hermed kan man sikre sig, at en udkantskommune som Ravnsborg Kommune ikke lider økonomisk overlast, når et ekstraordinært stort antal folk på overførselsindkomster vælger at flytte til kommunen.
3. I alles interesse må der blandt borgerne ske en holdningsændring overfor andre grupper. I den henseende har presse og kommunalpolitikere også et medansvar.
4. Man bør styrke de fælles mødesteder for tilflyttere og lokale, der allerede eksisterer i kommunen. Dette kunne man gøre ved at styrke det frivillige foreningsliv og andre fora – som f.eks. turistvirksomheden Grøn Verden – der sikrer, at forskellige grupper af borgere mødes og lærer hinanden at kende. Hermed skabes der en højere grad af tillid borgerne imellem og følgelig et bedre samarbejde.
5. Man bør styrke et nærhed-til-borgeren princip i den offentlige forvaltning, ikke mindst for at undgå kommunikations- og tillidsbrud. En idé kunne her være at lade sagsbehandlere og jobkonsulenter være mere opsøgende i deres arbejde for at sikre, at de får en mere personlig og regelmæssig kontakt til de mere marginaliserede grupper i kommunen, hvilket på sigt vil skabe mere gensidig tillid og bedre samarbejde.
6. Kommunen bør byde nye tilflyttere velkommen. En idé kunne være at sende en velkomstfolder ud til alle tilflyttere og eventuelt også en indbydelse til et ”Kend din kommune” arrangement. Dette ville sende et positivt signal til alle tilflyttere og – forhåbentligt – være en yderligere motivation til, at tilflytterne får lyst til at bidrage med noget til kommunen i alles interesse.

”Et venligt ord er som en forårsdag”
(Russisk ordsprog)

1. Indledning¹

1.1 De ”forkerte” tilflyttere

I april 2003 overværede jeg et byrådsmøde på rådhuset i Horslunde, Ravnsborg Kommune på Nordvestlolland. Jeg talte i den forbindelse med et af byrådsmedlemmerne, der vidste, at jeg var i færd med at lave en feltarbejdsundersøgelse om de nye tilflyttere i Ravnsborg Kommune. I løbet af samtalen nævnte jeg, at det trods alt var positivt, at der overhovedet kom tilflyttere til kommunen. Dertil svarede vedkommende prompte: *”Ja, det er blot synd, vi får de forkerte”*.

Sætningen afspejler meget godt en i kommunen udbredt skepsis overfor de mange og ofte ret isolerede tilflyttere på overførselsindkomster, der er tilflyttet de seneste år. Der er på den ene side slet ingen tvivl om, at disse mennesker, primært sjællændere, i stigende grad belaster kommunens økonomi. Det var da også udelukkende i den betydning, politikerne benyttede ordet ”forkert”. For naturligvis er der i en udkantkommune som Ravnsborg Kommune et stærkt og fuldt forståeligt ønske om, at også mere indkomststærke grupper flytter til, sådan at skattegrundlaget styrkes snarere end forringes.

Formålet med denne undersøgelse er imidlertid at se på *mulighederne* i de nye tilflyttere. Hvorfor kommer de? Hvilke idéer bringer de med sig? Hvilke forestillinger gør de sig om ’det gode liv på landet’? Hvordan samarbejder man med dem? Hvad ønsker de at bidrage med? Og hvad *kan* de reelt bidrage med, økonomisk såvel som menneskeligt?

Min grundhypotese er her, at alle borgere i Ravnsborg Kommune har alt at vinde ved at samarbejde og meget at tabe ved ikke at gøre det.

¹ Jeg vil gerne takke leder af Center for Forskning og Udvikling i Landdistrikter, ph.d. Hanne W. Tanvig, for idéoplægget til denne rapport, samt Arne B. Thomsen, CFUL, for nyttige kommentarer. Ligeledes en tak til alle ansatte på CFUL for frugtbar diskussion og nyttige kommentarer ved min fremlæggelse af hovedresultaterne på Centret den 24. juni 2003. Også en stor tak til ph.d. Torben Dall-Schmidt, Institut for grænseregionsforskning, Aabenraa, der i tæt dialog – og diskussion – med mig har udarbejdet figur 3, 4 og 5 i kapitel 3. En særlig tak til alle mine informanter, hvis tillidsfuldhed og åbenhed har været overvældende, og hvis kloge ord jeg aldrig vil glemme. Sidst men ikke mindst en tak til Ravnsborg Kommune, herunder borgmester Stig Vestergaard, for stor imødekommenhed og for at have skabt de perfekte betingelser for mit feltarbejde.

1.2 Rapportens opbygning

Rapporten er opbygget på følgende måde:

Kapitel 2 er en gennemgang af undersøgelsens teoriramme (social kapital) og metode (feltarbejde).

Kapitel 3 er en kort præsentation af Ravnsborg Kommune, der indbefatter en analyse af tilflytterne som dels et økonomisk problem, dels en overlevelsesmulighed i form af et værn mod affolkning.

Kapitel 4 og 5 beskriver og analyserer den sociale kapital i Ravnsborg Kommune.

Kapitel 4 belyser tendenser til opbygning af båndlæggende social kapital. Hovedspørgsmålet er her: Hvad medfører isolerede netværk, fordomme og udbredt mistillid af omkostninger for kommunen, menneskelige såvel som økonomiske?

Kapitel 5 belyser tendenser til opbygning af brobyggende social kapital. Spørgsmålet er: Hvad vinder kommunen ved, at tilflyttere og lokale bliver bedre til at mødes og arbejde sammen?

Kapitel 6 er en mere detaljeret gennemgang af anbefalingerne.

Kapitel 7 er en konklusion.

2. Teori og metode

2.1 Social kapital

Undersøgelsen afslører, at integrationen af de nye tilflyttere i Ravnsborg Kommune har stor betydning for opbygningen af det, man indenfor en nyere international, samfundsvidenskabelig forskning har benævnt *social kapital*.²

Social kapital kan bredt defineres som netværksbaseret samarbejde, der udspringer af gensidig tillid mellem individer og grupper. I forskningen bliver social kapital betragtet som en ny produktionsfaktor på linje med mere traditionelle kapitaler som fysisk og human kapital.³

Social kapital er en produktionsfaktor i den forstand, at når mennesker frivilligt slutter sig sammen i grupper, skaber kulturelle fællesskaber, vil regelmæssig ansigt til ansigt kontakt skabe tillid og brobyggende (*bridging*) social kapital i en god cirkel. Ifølge den amerikanske politolog Robert D. Putnam i bogen *Bowling Alone* fra 2000 består brobyggende social kapital i inkluderende netværk, der er åbne udadtil, og som ”rummer folk på tværs af forskellige sociale skel”. Et eksempel er den amerikanske *civil rights movement*, der kulminerede i slutningen af 1960’erne.⁴

Jo mere folk lærer hinanden at kende på kryds og tværs – over en kop kaffe, gennem en snak over hækken, i venners lag, på arbejdspladsen, i foreningslivet, i

² For en dansk gennemgang af begrebet ’social kapital’, se Svendsen 2001a.

³ Se f.eks. Coleman 1994, s. 175.

⁴ Putnam 2000, s. 22.

brugsen, i kirken mv. – desto flere 'broer' bygges der mellem folk, der tidligere var hinanden fremmede (og evt. fjendtligt indstillede). Gennem denne personlige nærhed skabes der mere tillid i et samfund. Og tillid opbygget gennem regelmæssig ansigt til ansigt kontakt på kryds og tværs i en befolkning 'smører' det civile liv, smører en befolknings samarbejdsrelationer i vid betydning og udgør som sådan en vigtig samfundsressource. Udbredt tillid bliver simpelthen et grundlag for højelse af livsvilkårene i et område. Akkurat ligesom det var tilfældet i de danske landdistrikter fra midten af 1800-tallet, hvor en stor del af den danske landbobefolkning indgik i samarbejde og blev hinandens 'tillidsværdige' indenfor en lang række økonomiske, politiske og kulturelle bevægelser, bl.a. andels-, friskole- og højskolebevægelser.

Den sociale kapital, der skabes ved personlige kontakter – ved at folk giver hinanden en chance for at lære den anden at kende og hermed gøre sig 'tillidsværdige' (*trustworthy*) overfor hinanden – er både et gode for den enkelte person (jo flere kontakter, desto flere muligheder for hjælp, social kontakt mv.), såvel som det er et gode for hele samfundet (hurtig spredning af information, mindre indblanding fra offentlige instanser, generel tryghed og borgertilfredshed).⁵

Et godt eksempel på brobyggende (*bridging*) social kapital herhjemme er det af civile bevægelser prægede foreningsliv på landet siden midten af 1800-tallet.⁶ Her er den danske andelsbevægelse et skoleeksempel på opbygningen af en brobyggende social kapital med stor, samfundsøkonomisk betydning. I andelskontrakten forpligtede man sig til et ligeværdigt samarbejde, der rakte lige fra den største gårdmand til den mindste husmand – til økonomisk gavn for alle.⁷ Også i det 20. århundrede og helt frem til i dag finder vi talrige eksempler på opbygning af brobyggende social kapital, med opbakning og deltagelse fra en meget stor del af landbobefolkningen. Her kan man f.eks. nævne 1960'ernes og 1970'ernes idræts-halsbevægelse.⁸

I det hele taget viser historien, at brobyggende social kapital og folkelige bevægelser ofte hænger tæt sammen.

Omvendt fører gruppeisolation og generel mistillid til det, Putnam i sin bog benævner båndlæggende (*bonding*) social kapital i form af "indadvendte" netværk, der "forstærker ekskluderende identiteter og homogene grupper".⁹ Eksempler på en sådan ikke-brobyggende form for social kapital er etniske grupper og – til tider – stærkt racistiske organisationer som Ku Klux Klan. Modsat *smøremidlet* tillid medfører båndlæggende social kapital og mistillid ofte distance mellem mennesker, nepotisme og hermed et fravær af samarbejde mellem grupper.

⁵ Putnam 2000, s. 21.

⁶ For en gennemgang, se Svendsen 2001.

⁷ Svendsen og Svendsen 2000, 2001, 2004; Chloupkova o.a. 2003.

⁸ Svendsen 2003.

⁹ Putnam 2000, s. 22.

Et ekstremt eksempel er Syditalien, hvor nepotisme og korruption stortrives, i modsætning til Norditalien, hvor stærke, civile traditioner og brobyggende social kapital er fremherskende.¹⁰

Kort sagt betyder båndlæggende social kapital grus i maskineriet. Den skaber et 'for stærkt' og indspist sammenhold i en gruppe og kan som sådan betegnes som en *superlim*, der får samfundet til at stivne. Skabelsen af superlim har ikke blot store menneskelige omkostninger. Den vil i sidste instans kunne måles samfundsøkonomisk.¹¹

Et eksempel på opkomsten af båndlæggende (*bonding*) social kapital i de danske landdistrikter er de religiøse konflikter i slutningen af det 19. århundrede, der bl.a. medførte oprettelsen af indremissionske, søndagshvilende andelsmejerier fra omkring 1890. Disse i grunden overflødige og urentable mejerier førte til voldsomme splittelser i sognesamfundene, ikke mindst i Vest- og Nordjylland. Udover de menneskelige og sociale omkostninger var oprettelserne af søndagsmejerier til stor, økonomisk skade for alle mælkeproducenterne, både de grundtvigianske og indremissionske.¹² Også generationskonflikter mellem landbrugere i 1950'erne og 1960'erne, samt konflikter mellem lokale og tilflyttere fra byerne siden 1970'erne vidner om snævre gruppebånd og en deraf følgende fragmentering af landdistriktsamfundet.¹³

Som man vil se, afslører undersøgelsen af de nye tilflyttere, at der er klare tendenser til såvel båndlæggende som brobyggende social kapital i Ravnsborg Kommune. Derfor synes en sådan social kapital teoriramme at være særlig relevant og aktuel i dette tilfælde.

2.2 Feltarbejdsmetode

Rent metodisk har jeg forsøgt at belyse hovedspørgsmålet – Hvilke muligheder rummer de nye tilflyttere? – gennem en induktiv, kvalitativ og i høj grad eksplorativt orienteret metode.¹⁴ Der er tale om et syv ugers etnografisk feltarbejde april-maj 2003, hvor jeg boede i en hytte på Kragenæs Camping (se kortet s. 13).

De omkring 65 interviews, jeg foretog i denne periode, udgøres af 40 længerevarende og omkring 25 korte interviews med en lang række relevante aktører, bestående af såvel tilflyttere som lokale.

Feltarbejdets hoveddata består af de 40 længerevarende interviews. Der er tale om dybdegående, løst strukturerede interviews af en varighed på 1 til 3 timer. De 35 heraf er optaget på bånd i deres fulde længde, mens 5 af forskellige årsager (bl.a.

¹⁰ Putnam 1993.

¹¹ Om *bridging* og *bonding social capital*, se Putnam 2000. Heri taler Putnam ligeledes om brobyggende social kapital som et smøremiddel (*lubricator*), samt om båndlæggende social kapital som en superlim (*super glue*).

¹² Haue 1977; Svendsen 2001.

¹³ Svendsen 2001, 2002, 2004.

¹⁴ Kvale 1996; Bernard 1998; Munck og Sobo 1998.

støj, usikkerhed hos interviewpersonen samt tekniske problemer) er nedskrevet i stikordsform. Fem af interviewene er dobbeltinterviews, dvs. med deltagelse af to personer på samme tid. Af disse fem var tre interviews med ægtepar.

Lagt sammen med deltagerne i de omkring 25 ikke-bandede, korte interviews, der er nedskrevet i stikordsform, når det samlede antal interviewpersoner (når alle deltagere i dobbeltinterviewene regnes med) op på omkring 70 af Ravnsborg Kommunes borgere.

De interviewede kan opdeles i tre hovedgrupper:

1. **Tilflytterne** (primært folk, der er tilflyttet indenfor et år, men også tilflyttere, der har boet i kommunen i en længere årrække)
2. **De lokale** (primært kommunale sagsbehandlere, politikere, jobkonsulenter o.lign., der til dagligt har kontakt med de nye tilflyttere, men også andre mere 'tilfældige', der indbefatter en førtidspensionist, en foreningsildsjæl og en lokalhistoriker)
3. **De 'to-kulturelle'** (dvs. enten folk født og opvokset på Lolland, men som har boet en lang årrække på Sjælland, eller folk der ikke er født på Lolland, men er opvokset og har tilbragt det meste af sit liv her, og som sådan føler sig som lollikker)

Når vi alene medtager de interviews, der udgør feltarbejdets rygsøjle – de 40 dybdegående interviews – består i alt 21 af interviews med folk fra tilflyttergruppen. Heraf var de 13 af deltagerne på interviewtidspunktet på overførselsindkomster. 16 interviews er med lokale folk, hvoraf de fleste deltagere tilhører gruppen af offentligt ansatte, som jeg valgte at interviewe, fordi de har en regelmæssig kontakt til tilflytterne. Endelig er der 3 interviews med det, man decideret kan betegne som 'to-kulturelle', heraf den ene på overførselsindkomst. (Se også figur 1 her under for en samlet oversigt).

	Tilflyttere	Lokale	To-kulturelle	Samlet antal
Interviews i alt	20	16	4	40
Interviewpersoner i alt	23	18	4	45
Heraf på overførsel [i aktivering]	13 [9]	1	2	15
Heraf offentligt ansatte	2	13	2	17

Figur 1: 40 dybdegående interviews i Ravnsborg Kommune april-maj 2003, fordelt efter gruppe og erhverv.

De 40 dybdegående interviews, som jeg for de flestes vedkommende har skrevet ud på papir, kan langt hen ad vejen betegnes som uformelle interviews (*informal interviews*) – i hvert fald, når man følger antropologen David M. Fettermans definition. Her består uformelle interviews nemlig af en "blanding af konversation og indlejrede spørgsmål", som feltarbejderen – så diskret som muligt – søger at få fyldestgørende svar på.¹⁵ Min teknik var netop at styre interviewet ved at spørge ind til nogle bestemte spørgsmål, når lejligheden bød sig.

¹⁵ Om uformelle interviews hedder det bl.a.: "Informal interviews should be user friendly. In other words, they should be transparent to the participant after a short period of time. An in-

En sådan interviewteknik bliver imidlertid af antropologen H. Russel Bernard og de fleste andre betegnet som det ustrukturerede interview (*unstructured interview*). I modsætning til det helt ukontrollerede, uformelle interview bliver hensigten her at tilpasse interviewerens overordnede styring et samtalerum, hvori den interviewede i så vid udstrækning som muligt får mulighed for at udtale sig frit og på egne præmisser.¹⁶

Mest præcist kan den interviewteknik, jeg har benyttet i de 40 længerevarende interviews – at spørge ind til nogle bestemte spørgsmål, når lejlighed bød sig – betegnes som en *blanding* af det, Bernard definerer som det ustrukturerede interview og det semi-strukturerede interview. Ifølge Bernard skal det semi-strukturerede interview opfattes som en mere formel interviewform der – om end det rummer en del af det ustrukturerede interviews fleksibilitet – klart styres af en af feltarbejderne på forhånd udarbejdet interviewguide.

I nærværende undersøgelse rettes de – for at bruge Fettermans formulering – i konversationen 'indlejrede' spørgsmål mod syv større emneområder. For at muliggøre komparation blev alle disse emneområder undtagen et enkelt (nummer 3, der udelukkende blev stillet tilflytterne) forsøgt belyst af både tilflytterne og de øvrige interviewpersoner.

Emneområderne og de dertil hørende vigtigste og hyppigste spørgsmål kan opregnes som følger:

1. **Baggrund:** Hvorfor kommer tilflytterne til Ravnsborg Kommune? Hvad har de lavet før? Hvilke forestillinger har de gjort sig om at flytte på landet? Er disse forventninger blevet indfriet?
2. **Netværk:** Hvilke netværk havde tilflytterne før, de flyttede? Hvilke netværk har de nu? Hvad bruger de deres netværk til? Hvilke strategier har de for netværksopbygning?
3. **Den første tid:** Fortæl, hvordan du oplevede den første tid? (kun stillet tilflyttere)
4. **Tilflytter-lokalbefolkning:** Har du kontakt med dine naboer og genboer, og hjælper I hinanden? (kun stillet tilflyttere) Hvordan opfatter du tilflytterne/de lokale? Er der mentalitetsforskelle? Hvori består disse?
5. **Tilflytter-kommune:** Hvordan er forholdet mellem Ravnsborg Kommune og tilflytterne? Hvordan oplever du kommunen? (kun stillet tilflyttere) Hvori består tilflytternes ressourcer? (kun stillet de offentligt ansatte) Hvad kunne gøres bedre?

formal interview is different from a conversation, but it typically merges with one, forming a mixture of conversation and embedded questions. The questions typically emerge from the conversation. In some cases, they are serendipitous and result from comments by the participant. In most cases, the ethnographer has a series of questions to ask the participant and will wait for the most appropriate time to ask them during the conversation (if possible)" (Fetterman 1989, s. 49).

¹⁶ "Unstructured interviews are based on a clear plan that you [the fieldworker] keep constantly in mind, but are also characterized by a minimum of control over the informant's responses. The idea is to get people to open up and let them express themselves in their own terms, and at their own pace" (Bernhard 1998, s. 209).

6. **Foreningslivet:** Deltager tilflytterne i foreningslivet? Deltager de i andre aktiviteter, hvor de mødes med lokalbefolkningen?
7. **Fremtiden:** Hvordan kan tilflytterne bidrage med noget til kommunen – såvel økonomisk som socialt-menneskeligt? Ønsker du at blive i kommunen, og hvad er dine fremtidsplaner? (kun stillet tilflytterne?)

Med undtagelse af et par faste, indledende og relativt ufarlige spørgsmål (Til tilflytterne: Hvornår flyttede du til kommunen? Hvad var baggrunden for, at du flyttede? Til de kommunalt ansatte: Hvori består din jobfunktion? Hvilken erfaring har du med tilflytterne?)¹⁷ bestod min styringsteknik primært i at *spørge ind til* disse syv emneområder i form af små, 'diskrete' spørgsmål som: "Hvorfor det?" "Hvad mener du med det?", når interviewpersonen selv kom ind på dem.

At netop disse hovedområder var særligt vigtige og relevante at få belyst, fandt jeg ud af i løbet af den første uge af mit feltarbejde. Det var helt åbenbart de områder, der rummede allermest betydning for folk, når det handlede om de nye tilflyttere, samtidig med at de rummede en direkte relevans for netop min problemstilling og teoriramme, som de – induktivt, i løbet af feltarbejdsprocessen – kraftigt bidrog til at udforme. Som følge heraf kom de syv hovedområder gradvist til at erstatte en hurtigt 'forældet' spørgeguide (se bilag 1), jeg havde udarbejdet hjemmefra.

Hvis de ikke selv kom ind på mine hovedområder, stillede jeg dem disse spørgsmål i slutningen af interviewet. Herudover forberedte jeg nogle få, 'skræddersyede' spørgsmål til de offentligt ansatte med henblik på at få lige netop *deres* vinkel på tilflytterne og de eventuelle problemer og potentialer, tilflytterne rummer for kommunen.

Hensigten var dels – i overensstemmelse med Bernards idéer omkring det ustrukturerede interview – at lade interviewpersonen i *videst mulig grad styre selv* og på den måde sikre, at det var de ting, der havde størst betydning for lige netop det menneske, der kom frem, dels at undgå, at ledende spørgsmål fra min side 'ødelagde' datamaterialet. Af samme grund ventede jeg bevidst med en eventuel diskussion (hvori jeg gjorde rede for mine egne synspunkter), til jeg havde fået et fyldestgørende svar på spørgsmålene indenfor de syv hovedområder.¹⁸

Med henblik på at styrke tillidsrelationen mellem interviewer og interviewperson fortalte jeg til tider også om mig selv, min egen situation samt om projektet – især i tilfælde, hvor den interviewede tydeligvis følte sig usikker og/eller ikke svarede fyldestgørende og helt ærligt. Dette gjorde jeg dog helt bevidst på en neutral og objektiv måde, sådan at det påvirkede interviewpersonens svar mindst muligt.

¹⁷ "A multitude of significant nonthreatening questions can elicit the information the field-worker seeks and create many golden moments in which to ask questions naturally, as part of the general flow of conversation. Planning and executing properly placed questions, while maintaining a flexible format, is the essence of good ethnography, ensuring the quality of the data and maintaining the participants' right to privacy" (Fetterman 1989, s. 50).

¹⁸ Om problemer og fordele forbundet med en såkaldt interaktiv interviewteknik (*interactive interviewing*), se Davies 1999, s. 99ff.

Hvad angår de omkring 25 korte interviews, består disse i uformelle og ikke strukturerede interviews med tilflyttere og lokale, jeg tilfældigvis mødte (en købmand, en automekaniker, en graver, en gartner, en teenager osv.). Disse *tilfældige nedslag* i form af vilkårlige interviews med helt 'almindelige' borgere foretog jeg med henblik på at sikre repræsentativiteten i mit feltarbejde og hermed undgå at anlægge en bestemt synsvinkel eller bias.

Primært i slutningen af mit feltarbejde debatterede jeg mit projekt med forskellige mennesker. Udover en personlig glæde herved var hensigten med dette at holde nogle af mine idéer og teorier op mod de daglige aktørers idéer og teorier for gennem en sådan dialog at nå frem til gode anbefalinger.

Endelig rummede mit feltarbejde deltager-observation.¹⁹ Bl.a. overværede jeg et byrådsmøde, et arrangement for potentielle tilflyttere på Fejø, samt et marked (Mors Dag Forårsmarked) i Grøn Verden, der havde deltagelse af folk fra hele Lolland-Falster.

Det overordnede, metodologiske mål med at interviewe flere forskellige aktører indenfor de samme emneområder var at nå frem til et *helhedsbillede* af, i hvilken grad tilflytterne integreres i kommunen. Udnyttes deres ressourcer i tilstrækkelig grad? Indgår de i samarbejdsnetværk med lokalbefolkningen? Er de aktive i opbygningen af en samfundsgavnlig, brobyggende social kapital? Eller, omvendt, er de isolerede, har ingen kontakt med den øvrige befolkning og vender sig imod 'systemet'?

Før jeg går over til social kapital analysen, vil jeg først lave en kort præsentation af Ravnsborg Kommune. Her vil jeg desuden vurdere, i hvor høj grad tilflytterne på overførselsindkomster udgør et økonomisk problem. Endelig viser jeg gennem en befolkningsfremskrivning, hvorledes tilflytningen kan vise sig at blive et vigtigt værn mod affolkning.

3. Ravnsborg Kommune

3.1 Præsentation

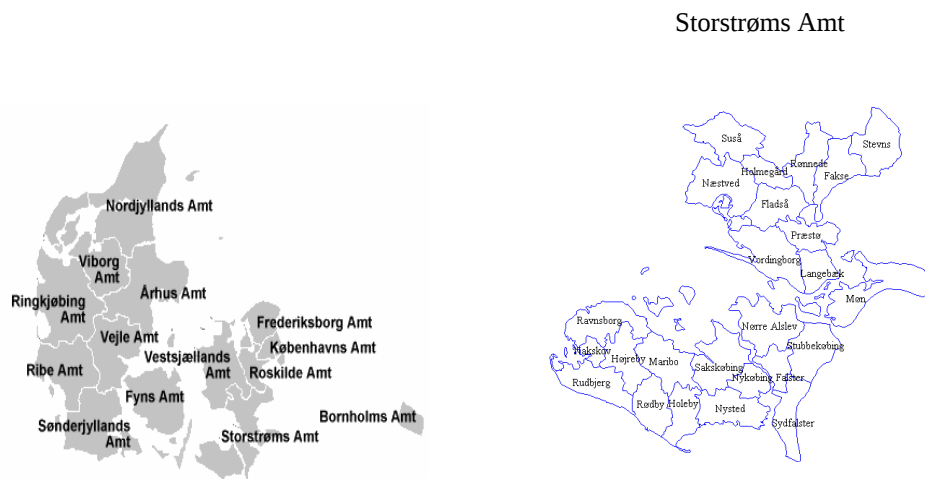
Ravnsborg Kommune blev skabt i forbindelse med Kommunalreformen i 1970 ved en sammenlægning af 11 landsogne. Centerbyen Horslunde må betegnes som en landsby og kommunen som sådan som et decideret udkantsområde præget af landbruget.

Ravnsborg er arealmæssigt den største kommune på Lolland og Falster. Mod nord afgrænses den af Smålandshavet, mod syd grænser den op til Nakskov og Maribo

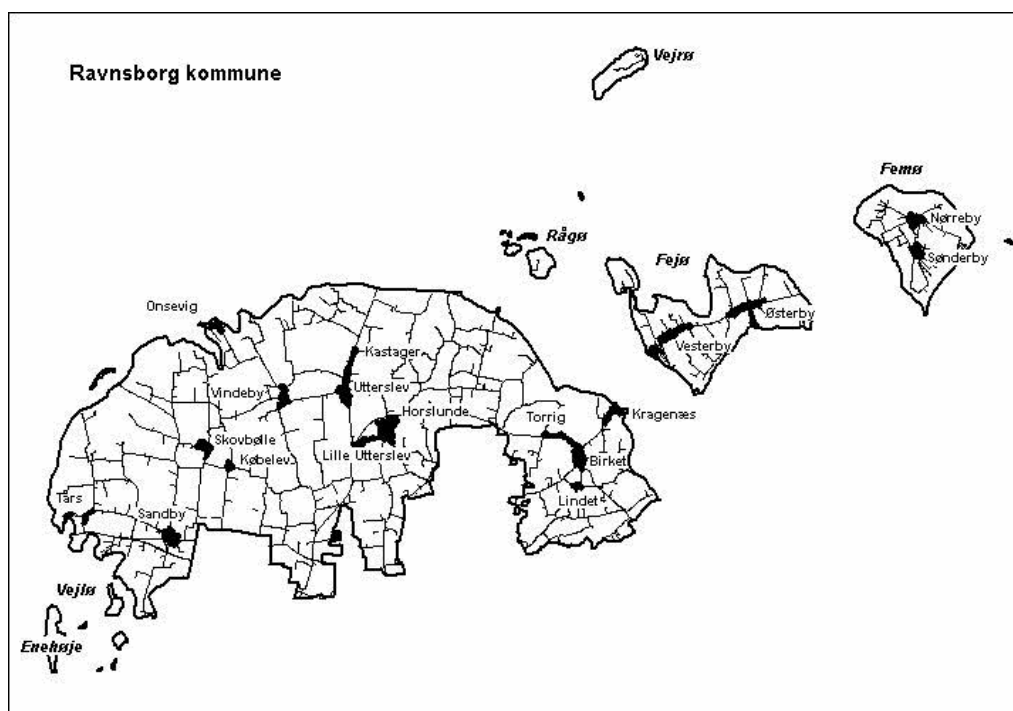
¹⁹ Se f.eks. Spradley 1980.

kommuner. Den omfatter de to større øer Fejø og Femø. Siden 1970 er indbyggertallet faldet med omkring 30% fra knap 8.000 til 5.600 i dag.²⁰

Bortset fra egnene omkring Kragenæs samt på Femø er landskabet som i det øvrige Lolland fladt og præget af landbruget, her ikke mindst de langstrakte sukkerroemarkser.

Kilde: <http://www.stam.dk>

Kilde: Ravnsborg Kommune

²⁰ Frantsen 2003, s. 3.

I kommunen er der et rigt kulturliv, der hovedsageligt finder sted indenfor de over 60 registrerede, frivillige foreninger. Omkring to tredjedele af disse foreninger er idræts- eller idrætslignende foreninger. Herudover dominerer beboer- og borgerforeningerne, de kulturelle foreninger samt pensionistforeningerne.²¹ Kulturlivet indbefatter faste, årlige arrangementer som koncerter, egnesspil, kulturarrangementet "Lys over Lolland", jazzfestival på Femø, Reventlowmarkedet og Horslunde Legene, som er et stort håndbold- og fodboldstævne for danske og udenlandske skolebørn.

Om end kommunen er langt den største arbejdsplads og landbruget blot nummer to, fylder landbruget meget i Ravnsborg. "Ploven er ikke for intet blevet Nørre Herreds Segl- eller Vaabenmærke; thi Herredets Sogne hører (..) til de frugtbareste paa Lolland og dermed i hele Landet", lyder den første sætning i indledningen til *Nørre Herreds Historie, Topografi og Statistik* fra 1922.²² Og sikkert er det, at landbruget også i dag spiller en meget fremtrædende rolle i en nordvestlollandsk kommune som Ravnsborg Kommune, både arealmæssigt, erhvervsmæssigt og rent mentalt. Imidlertid samles jorden efterhånden op i nogle få storlandbrug med mere monokultur og en stigende bortrationalisering af arbejdskraft til følge.

I de sidste år er traditioner for frugtavl blevet genoplivet, ikke mindst på Fejø, hvor især en økologisk frugtavl er blomstret op. Bl.a. som følge heraf er kulturlandskabet på Fejø præget af en meget højere grad af diversitet end på fastlandet, hvilket – erfarede jeg gennem mine interviews – virker som et trækplaster på mange tilflyttere, der foretrækker det, de opfatter som en romantisk landsbyidyl (på Fejø) snarere end "roemarksørkenene" på fastlandet. I Købelev er en metalindustri under fortsat vækst og beskæftiger for tiden cirka 100 personer. I de seneste år har mange af kommunens borgere fået arbejde på vindmøllefabrikken Vestas' vingefabrik i Nakskov.²³

Befolkningen er præget af de mange tilflyttere gennem generationer. Disse indbefatter et slavisk folkefærd, venderne, i den tidlige middelalder. Senere kom mecklenborgske og holstenske grever samt tyske håndværkere til.

I 1870'erne satte af- og udvandringen fra landdistrikterne for alvor ind. Også Lolland-Falster blev hårdt ramt. I perioden fra omkring 1870 til 1900 udvandrede således mindst 13.500 af regionens befolkning til Amerika. Hermed blev Lolland-Falster den landsdel i Danmark, hvorfra flest folk emigrerede.²⁴ Den deraf følgende mangel på arbejdskraft førte op gennem 1880'erne og 1890'erne til en massiv indvandring af svenske landarbejdere, her især unge kvinder, der fik arbejde på sukkerroemarkerne. Disse blev fra omkring 1900 afløst af polske indvandrere samt fra omkring 1920 af et ikke ubetydeligt antal jyske, mandlige sæsonarbejdere.²⁵

²¹ Jf. Lokalbogen 2003 for Lolland, s. 25ff.

²² Haugner 1922, s. 7.

²³ Se også Frantsen 2003, s. 3.

²⁴ Boyhus 1973, s. 120; Boyhus 1973a, s. 127.

²⁵ Nellemann 1967; Tagmose 1973.

I løbet af 1960'erne og 1970'erne kom der en hel del tilflyttere fra det øvrige land, her ikke mindst fra Jylland og Fyn. Indenfor de sidste 20 år er der kommet grupper af bosniere og sigøjnere (der især har bosat sig i Nakskov), samt en hel del sjællændere, især fra det storkøbenhavnske område. Således modtog man i Ravnsborg Kommune i 2002 i alt 108 personer fra Storkøbenhavn, hvoraf knap halvdelen var på overførselsindkomst.²⁶

Vi ser altså, at man i Ravnsborg Kommune ligesom i det øvrige Lolland rent historisk er vant til en stor fra- og tilflytning og som sådan har traditioner for at integrere nye befolkningsgrupper. Det er i den sammenhæng symptomatisk, at da et reporterhold fra TV2 Øst i maj 2003 – i øvrigt i forbindelse med nærværende undersøgelse – ønskede at interviewe indfødte lollikker i Horslunde by, kunne de ikke finde én eneste!²⁷

Ikke mindst den øgede og – kan det forekomme – nærmest systematiske tilflytning af folk på overførselsindkomster har kraftigt bidraget til at forværre en kommunal økonomi, der i forvejen belastes af en stagnerende udvikling indenfor kommunens private erhvervsliv med en deraf følgende høj arbejdsløshed. Herudover plages kommunen af et lavt fødselstal, samt en skæv befolkningssammensætning (en stor pensionistgruppe, stor fraflytning af unge). Samlet set har dette resulteret i et udhulet skattegrundlag og følgelig et lavt serviceniveau på trods af, at kommunen har en af landets højeste skatteprocenter. Som sådan bliver de nye tilflyttere på overførselsindkomster ofte set som tuen, der får læsset til at vælte. Foreløbig budgetterer kommunen med et underskud på nær 6 millioner kroner i 2003 alene til sociale udgifter, heraf en stor del til gruppen af nytilflyttede konthjælps-, førtidspensions- samt sygedagpengemodtagere.

Igennem de sidste ti år har man fra kommunens side forsøgt at forebygge en tilstrømning af folk på overførselsindkomster til kommunen, bl.a. ved at nedrive omkring 100 kondemneringsmodne boliger. Ydermere har man med henblik på at tiltrække andre, mere indkomststærke grupper af tilflyttere forsøgt at forskønne kommunen, bl.a. gennem landsbyforskønnelse og landskabspleje, samt ved at fjerne skrotbiler.

3.2 Tilflytterne som økonomisk problem

Der er ikke udelukkende tale om et lokalt eller regionalt fænomen men snarere et nationalt problem, som man kan betegne som 'ulandiseringen' af landdistrikterne. De danske udkantsområder er nemlig i disse år ved at udvikle sig til et slags indre uland.

I regeringens forslag til ny landsplanredegørelse *Et Danmark i balance. Hvad skal der gøres?* fra december 2002 blev det således konstateret, at der i de seneste år er blevet en øget forskel mellem udkantsområder og resten af landet.²⁸ Dette skyldes primært en svag udvikling indenfor de traditionelle hovederhverv på landet –

²⁶ Frantsen 2003, s. 19.

²⁷ Se link under „billedarkiv“ den 20. maj 2003 på <http://www.TV2east.dk>

²⁸ Miljøministeriet 2002.

landbrug, fiskeri og turisme – samt en stabilisering eller ligefrem nedgang i ud-kantslandkommunernes befolkningstal, der ikke mindst skyldes en betydelig fraflytning af unge under 25 år.²⁹ Herudover nævnes det, at de ikke-beskæftigedes geografi forstærker forskellene. På den måde kan selve bosætningen i stigende grad ses som led i Det skæve Danmark.

I gruppen af ikke-beskæftigede indgår folk på overførselsindkomster. Der tænkes her på 3 hovedgrupper: langtidsledige kontanthjælpsmodtagere, førtidspensionister og efterlønsmodtagere. Ifølge Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut (AKF) er der op gennem 1990'erne ikke sket markante og vedvarende ændringer i fordelingen af disse grupper. En undtagelse er dog en betydelig nettotilflytning af disse grupper til de to største bykommuner – København og Århus – samt til Lolland-Falster.³⁰

Flytteanalyser, kommunale budgetter samt interviews med kommunale politikere og embedsfolk på Lolland-Falster vidner om, at den øgede tilflytning af især førtidspensionister og langtidsledige kontanthjælpsmodtagere i disse år medfører en stigende belastning for kommunernes økonomi i Lolland-Falster området.

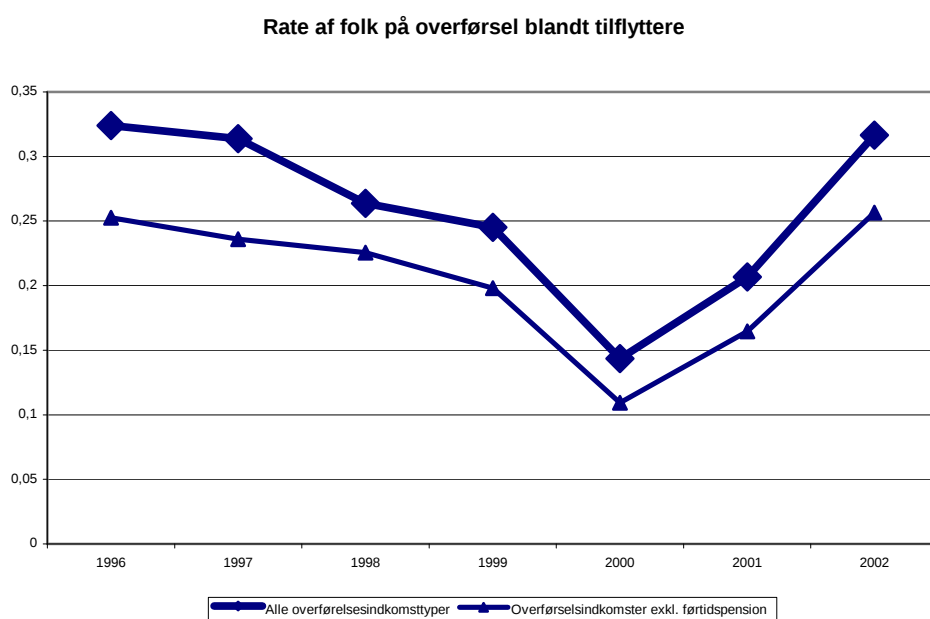
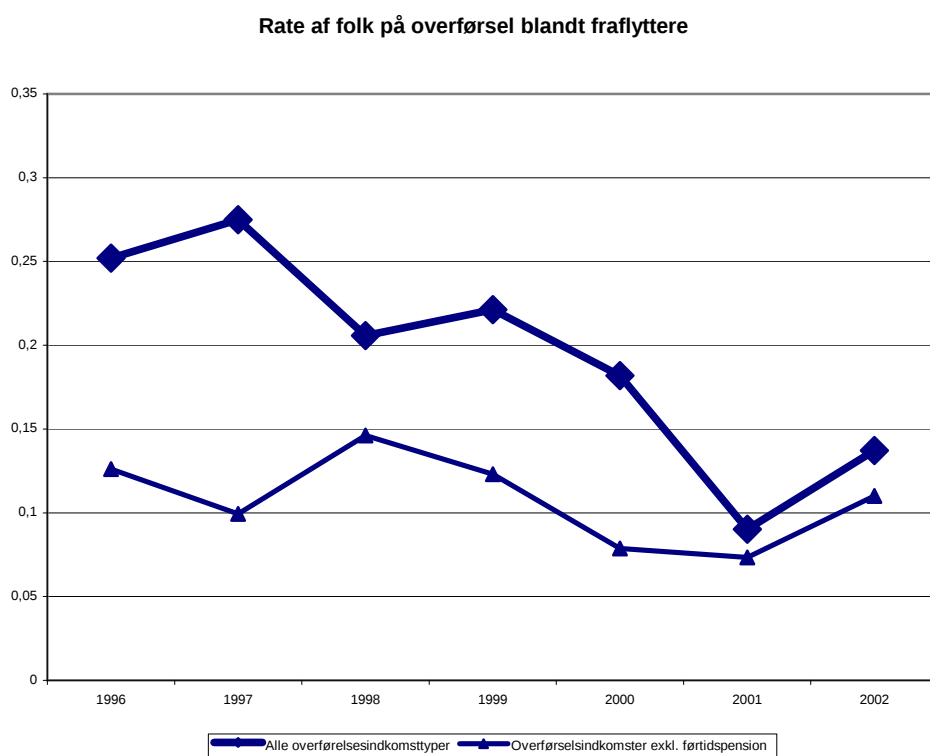
Ravnsborg Kommune er her et godt eksempel. Ligesom to andre kommuner på Lolland (Nakskov og Rødby kommuner) er denne kommune af AKF blevet kategoriseret som en ”udsat enkeltkommune, der opfylder alle de opstillede syv kriterier”. Disse kriterier indbefatter befolkningstilbagegang, svag beskæftigelsesudvikling, stor arbejdsløshed, få virksomheder i stor vækst samt stor afstand til bycentre.³¹

I Ravnsborg Kommune har antallet af tilflyttere på overførselsindkomster indenfor de sidste 4-5 år været markant stigende. Disse tilflyttere, der som nævnt overvejende kommer fra Storkøbenhavn, bosætter sig typisk i den billigste og ringeste del af udlejningsboligmassen. Nettotilflytningen af denne gruppe steg fra 55 i 2001 til 97 i 2002 (se også figur 3 og 4). Dette har påført kommunen voldsomt øgede udgifter til udbetaling af overførselsindkomster, sagsbehandling samt til børne- og ungdomsområdet, her ikke mindst til tvangsanbringelse af børn.

²⁹ Se også Graversen o.a. 1997.

³⁰ Hummelgaard o.a. 1998.

³¹ Nordstrand o.a. 2001.

Figur 3 og 4: Personer på overførsel blandt tilflyttere og fraflyttere, Ravnsborg Kommune 1996-2002, beregnet som procentdel af det samlede antal fraflyttere/tilflyttere.
Kilde: Ravnsborg Kommunes egne opgørelser.

I kapitel 4 vil vi få at se, at tilflytterne på overførselsindkomster ikke mindst på grund af den økonomiske belastning har fået et noget blakket ry blandt lokalbefolkningen i Ravnsborg. De lokale ønsker ikke at skære dem over én kam, men alligevel er der tendenser til, at netop denne gruppe bliver stigmatiseret og isoleret. Hermed opbygges der mistillid og båndlæggende social kapital.

3.3 Tilflytterne som overlevelsesmulighed

Der synes altså at være ganske mange indfødte, der på grund af kommunens økonomi godt kan ærgre sig over, at så mange folk på overførselsindkomster "*lige netop vælger Danmarks skønneste kommune*", som det blev udtrykt ved en lejlighed.

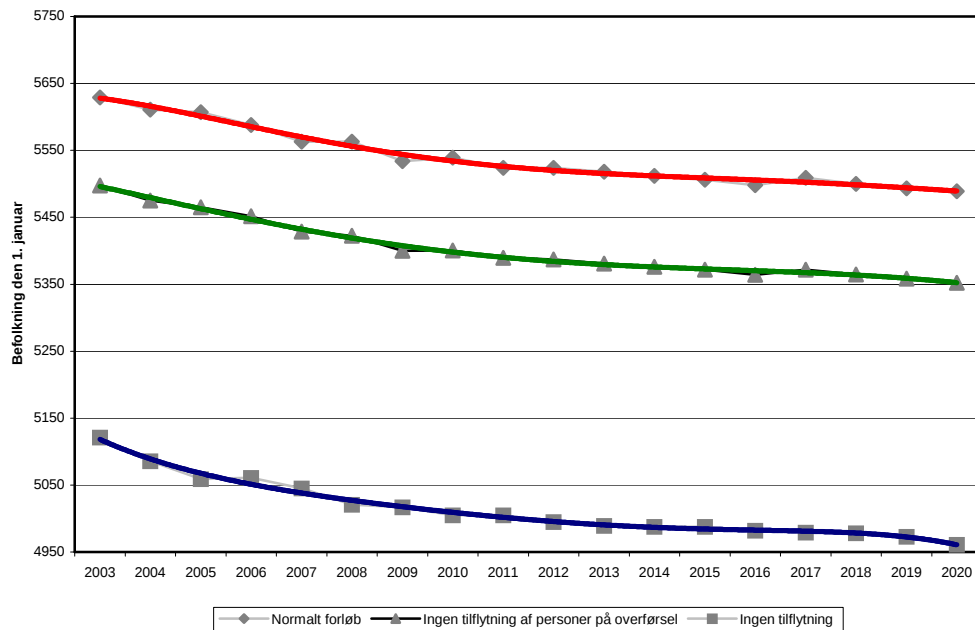
Imidlertid må man spørge sig selv: Hvad er sammenligningsgrundlaget? Hvad ville der være sket, hvis *ikke* denne gruppe af tilflyttere var kommet?

Her må man konstatere, at tilflytningen til udkantsområder har været aftagende de seneste år, hvorfor alternativet formodentligt ville have været, at befolkningsnedgangen på Lolland-Falster ville have været endnu større, hvis ikke disse mennesker var kommet til. Som sådan kan tilflytterne anskues som en mulighed – et vigtigt potentiale i form af lokale forbrugere og lokalt liv og en hidtil uudnyttet arbejdskraftressource.

På den ene side medfører tilflytterne et konkret, økonomisk problem for Ravnsborg Kommune – et problem, som der nødvendigvis må findes en langsigtet løsning på, hvis kommunen skal opretholde sin økonomiske bæredygtighed. På den anden side, sammenligner vi med et andet scenarium – at *der overhovedet ingen tilflyttere var kommet* – forekommer det indlysende, at tilflytterne først og fremmest bør betragtes som en værdifuld, menneskelig ressource i kommunen. De rummer nye muligheder for lokal økonomi og udvikling i form af flere medborgere, nye idéer, nyt liv og et øget arbejdskraftpotentiale.

Figur 5 nedenfor viser netop, hvordan det fremtidige befolkningstal ville se ud, hvis henholdsvis ingen tilflyttere overhovedet og ingen tilflyttere på overførselsindkomster kom til kommunen.

Befolkningsudvikling i Ravnsborg Kommune: 3 scenarier

Figur 5: Befolkningsfremskrivning 2003-20, Ravnsborg Kommune: Tre scenarier.

Note: Det første scenarium, "Normalt forløb", er hentet fra Danmarks Statistiks Databank. De to øvrige scenarier er fremkommet ved beregninger foretaget ud fra kommunens egne opgørelser og forudsætter, at tilflytterne på overførselsindkomster udgør en fast, årlig andel på 26 procent af det samlede antal tilflyttere (et tal, der er fremkommet ved at beregne gennemsnittet af tilflytningen af folk på overførselsindkomster i kommunens egen tidsserie fra 1996-2002). I alle tre scenarier forudsættes, at fraflytningen forløber normalt. Beregningerne er foretaget af økonom, ph.d. Torben Dall-Schmidt, Institut for grænseregionsforskning, Aabenraa.

Få kvinder i den fødedygtige alder, mange ældre og stor fraflytning af unge gør, at de tilflyttere, der reelt kommer, er værdifulde for kommunen i andet end i ren økonomisk målestok. De udgør simpelthen et værn mod affolkning.

Interviewene vidner om, at dette også erkendes af en stor del af lokalbefolkningen. Et godt eksempel er en midaldrende gårdmand, der bor på en ret affolket egn. Han fortalte mig, at i deres række er der fem ejendomme, hvoraf den ene er en weekend bolig. Og han fortsatte:

Hvis de rev to [ejendomme] ned, ville der kun være tre tilbage. Hvad så med ejendomsskat og asfaltering, og hvad med den lokale handel? Der er bistandshjælp og børneproblemer i første omgang [forbundet med mange af tilflytterne]. Men hvad er alternativet? Når først huset er revet ned, bygger man jo ikke et nyt. Og hvis der kun er ét hus på hver vej, så ved vi godt, hvad vej vinden blæser.

Citatet vidner om, at man i Ravnsborg har brug for hinanden. At man bliver nødt til at samarbejde for at overleve. På samme måde som man i andelsmejeribevægelsens barndom i det mørke Vestjylland blev andelsfolk mere af nød end af lyst, ”fordi der var en Fordel at vinde”, er man også i en udkantskommune som Ravnsborg nødt til at lade gamle gruppeskel falde, vise hinanden tillid og opbygge brobyggende social kapital.³²

Alligevel synes tendensen til dels at være den modsatte. Hvorfor? Dette vil blive belyst i det følgende kapitel.

4. Opbygning af båndlæggende social kapital

4.1 Superlim og smørelse

”Vi hilser da på hinanden”. Denne sætning går som et ekko gennem mit feltarbejde.

Sætningen rummer efter min opfattelse essensen af det nutidige liv i en udkantskommune som Ravnsborg Kommune. På den ene side en slags afventende distance, en yderst forbeholden imødekommenhed: *Vil* vi egentlig hinanden noget? Gider vi overhovedet involvere os i hinanden? Bør vi ikke i stedet investere vores sparsomme tid og kræfter i noget andet og mere vigtigt? På den anden side et ønske om kontakt og samarbejde med naboer og genboer: Jo, vi *kunne* måske bruge hinanden til noget.

Disse to modstridende tendenser - forbeholdenhed og imødekommenhed – kan tydeligt spores i det, der i rapporten benævnes den sociale kapital i Ravnsborg Kommune.

Som det blev nævnt i kapitel 2, skal *social kapital* forstås som netværksbaseret samarbejde blandt borgerne, baseret på regelmæssig ansigt til ansigt kontakt og tillid. Disse netværk opbygges i arbejdslivet, foreningslivet og blandt naboer og venner. Om end usynlige for øjet kan disse netværk opfattes som en form for kapital – social kapital – på linje med andre, mere traditionelle former for kapital.

En social kapital giver dig muligheder, du ellers ikke ville have haft – muligheder, der i sidste instans også udmønter sig økonomisk. En social kapital kan f.eks. give dig adgang til et job, til et billigere køb, til vigtige informationer, lån af redskaber, social kontakt mv.

En social kapital kan bestå i åbne (inkluderende) netværk, dvs. netværk hvor alle er velkomne. Dette medfører en mellem forskellige grupper *brobyggende* form for

³² Citatet hidrører fra en af andelsbevægelsens største lederskikkelser i årtierne efter 1900, Anders Nielsen. Se Skrubbeltang 1948, s. 119.

social kapital, en slags smørelse for samfundslivet. Som det blev nævnt i kapitel 2, er den danske andelsbevægelse et godt eksempel herpå.

En social kapital kan imidlertid også opbygges i lukkede (ekskluderende) netværk, dvs. netværk kun for de udvalgte. Dette kan medføre gruppeisolation i form af en *båndlæggende* social kapital internt indenfor gruppen – en slags osteklokke eller superlim, der virker som barriere for kontakt og samarbejde med det omgivende samfund. Et dansk, historisk eksempel herpå er de religiøse konflikter mellem indremissionske og grundtvigianske landboere, der bl.a. førte til oprettelsen af urentable, indremissionske mejerier fra omkring 1890 til stor skade for alle.

De to modsatrettede tendenser i Ravnsborg Kommune kan netop på den ene side ses som skabelsen af udbredt mistillid og samfundsskadelig, båndlæggende social kapital med isolation og lukkede netværk til følge. På den anden side som skabelsen af udbredt tillid og samfundsgavnlig, brobyggende social kapital med samarbejde og åbne netværk til følge.

Begge disse typer bygger på personlig kontakt og tillid. Men hvor brobyggende social kapital bygger på nærhed og personlig kontakt til folk på tværs af gruppeskel (udad, i en åben spiral), har en båndlæggende social kapital en tendens til at blive 'monopoliseret' af en lukket kreds (indad, i en lukket spiral). Hermed skabes der såvel fysisk som mentalt en distance til øvrige befolkningsgrupper.

Imidlertid finder der også en generel nedbrydning af social kapital sted i Ravnsborg Kommune. Jeg vil kort se på denne erosion af social kapital, før jeg går over til konflikten mellem 'københavnerne' og de lokale.

4.2 Distance og erosion af social kapital

Undersøgelsen viser overordnet, at erosionen af social kapital i Ravnsborg Kommune skabes af distance. Dette indbefatter såvel fysisk som mental distance.

Det er i og for sig ikke overraskende, idet andre social kapital studier klart viser, at stærk centralisering – politisk, bebyggelsesmæssigt og produktionsmæssigt – af borgerne opleves som en distance. Og det er netop denne oplevede distance, der gør, at det civile engagement svækkes. Ildsjælene dør efterhånden – de har jo ingen overskuelig sammenhæng at virke i. De har ingen fælles sag at være ildsjæle for. En nyere, amerikansk undersøgelse viser tillige, at en "privatisering af fritiden" i form af overdrevent TV-kiggeri og tid tilbragt foran computeren er med til at udbygge den såvel fysiske som psykiske distance mellem folk.³³

En følge af distance er mindre kontakt mellem borgerne. Færre naboer og genboer kender hinanden. Færre hilser på hinanden på gaden. Færre møder op på fodboldbanen, i sangforeningen, til forældremøder, til byrådsmøder eller til den lokale grundejerforenings årlige generalforsamling. Hermed forsvinder mange fælles goder, der måske før i tiden havde gjort livet nemmere og mere behageligt at leve,

³³ Putnam 1996, s. 47-48; 2000, s. 216ff.

som f.eks.: At holde øje med hinandens børn, passe hinandens hunde, via nabo-snak at have let og hurtig adgang til vigtige informationer, holde øje med naboens hus i ferien, låne hans hækkeklipper i ny og næ, osv. Man er måske blevet lidt mere utryg. Lidt mere mistænksom. Lidt mere isoleret og sig selv nok.

En arealmæssigt relativt stor, dansk kommune som Ravnsborg er efterhånden ved at være så affolket, at den sociale kapital alene af den grund begynder at smuldre. Som den førnævnte gårdmand tørt bemærkede: Når først et hus er revet ned, bliver der jo ikke bygget et nyt.

Flere gange var jeg ude for, at når jeg spurgte en tilflytter, om han kendte naboerne, slog han eller hun sigende ud med armen og udbød: *"Naboerne? Jamen, de bor to tre kilometer i den retning"*. Den fysiske afstand og mangelen på mødesteder gør simpelthen, at man aldrig får chancen for at lære hinanden at kende.

Hvad skulle man i øvrigt også have til fælles? Jo, de få gårdmænd, der er tilbage i et område (som regel indfødte), danner ofte en tæt kreds, der er hermetisk lukket overfor omverdenen – en på mange måder gold, båndlæggende social kapital anskuet i et større samfundsperspektiv. En superlim. Tilflytterne, der er kraftigt underrepræsenteret på egnen, er udenfor og kommer formodentlig heller aldrig ind i varmen. I så fald ville de måske endog have været rent fysisk inde i varmen, idet de kunne have været med i den kreds, der forsyner hinanden med brænde om vinteren (og evt. gjort gengæld ved at lave gårdmændenes computere, hvem ved?).

"Hvor mødes de lokale?" spurgte jeg en temmelig isoleret, ung kontanthjælpsmodtager fra Sydsjælland, som vi kan kalde for Anne. Anne havde i et halvt års tid boet med sin kæreste i en forfalden ejendom på det, der i folkemunde bliver betegnet som Lars Tyndskids mark. *"Jeg ved ik helt, hvor man mødes henne"*, svarede hun tøvende, mens hun kiggede fjernt ud over de endeløse marker udenfor vinduet. *"Men de kender da hinanden. Så de må da mødes et sted..."* Kender du dem? *"Næh"* (pause). *"Men man hilser da på dem"*.

De store monokulturer med korn og sukkerroer, hvor en 'slagtet' landejendom her og der stikker op som en lille ø i et stort, grønt hav, synes heller ikke at fremme en social kapital 'infrastruktur'. Helt anderledes er det i øvrigt på Fejø, der præges af diversitet i form af små, private frugtplantager, hegn af stynede poppeltræer, blomsterenge og små husmandsparceller. Denne landskabsmæssige mangfoldighed har helt klart en positiv indvirkning på såvel bosætningen som ø-livet som sådan. Imidlertid er Ravnsborg Kommune på fastlandet i dag et gennemrationaliseret, centraliseret og ret så affolket landbrugsområde. Det fremmer desværre ikke tillid, hurtig spredning af vigtige informationer og opbygning af brobyggende social kapital, men derimod fragmentering, udbredt mistillid, mytedannelser og båndlæggende social kapital.

Derfor kan netop kulturlandskabet og bebyggelsen måske være en af årsagerne til, at der også findes mentale distancer i Ravnsborg. En sådan distance oplever man mellem de indfødte lollikker og de såkaldte københavnere.

4.3 'Københavnerne'

4.3.1 *Hvordan opfattes københavnerne?*

I Ravnsborg Kommune bliver alle sjællændere kaldt for 'københavnere'. De såkaldte københavnere består dog af mange, forskellige mennesker, og det er lollikkerne også klar over. De 'forkerte' tilflyttere indbefatter ikke alle københavnerne.

Lad os f.eks. tage det, man kunne kalde for de meget aktive tilflyttere. Et godt eksempel herpå er københavnerne i Bosætningsgruppen på Fejø. De er respekterede af de lokale, om end der også eksisterer noget, man kunne kalde for en lidt overbærende holdning overfor nogen af dem. Således fortæller en indfødt, at de yngre københavnere har et "*stress-syndrom*", der forvirrer de lokale. "*De vil det hele på én gang. De vil ha høns, katte, hunde, heste, de vil male hus, grave køkkenhave... De vil det hele på én gang!*"

Nogle af københavnerne bliver simpelthen stressede af at flytte på landet! Ja, de går på en måde amok, når de kommer fra en lille lejlighed i Gentofte og endelig kan realisere drømmen om at flytte på landet. For denne gruppe tilflyttere synes drømmen om det gode liv på landet at være en 'pakke' bestående af bestemte forestillinger om den ideelle natur, den ideelle bolig, stor social omgangskreds og aktiv deltagelse i foreningslivet. "*Vi fandt huset!*" var en hyppig udtalelse. Og der var flere eksempler på tilflyttere, som aldrig nogensinde havde deltaget i foreningslivet i København, men som alligevel efter få måneder havde udviklet sig til sande foreningsildsjæle og – i positiv forstand – sociale kapitalister. Ikke mindst Fejø syntes her at udgøre de perfekte rammer for sådanne tilflyttere. "*Vi kan hurtigt måle virkningen af det, vi selv sætter i gang*", lød forklaringen fra en tilflytter. "*Det er overskueligt her*".

Der var også konsekvent positive tilkendegivelser fra lokale, når talen gik på tilflytterne i Kunstergruppen Ravnen. Ligesom med Fejø Bosætningsgruppen hed det sig her, at: "*De bidrager med noget*".

Det var dog tydeligvis københavnerne på overførselsindkomster, der fyldte mest i den ravnsborgske virkelighed – om end ikke talmæssigt så mentalt. Ja, ofte var der ligefrem tale om en kulturkløft, og ordet "mentalitetsforskelle" blev da også ofte benyttet af begge lejre.

Overordnet afslører feltarbejdet, at den til tider ret negative holdning overfor 'københavnere' blandt indfødte lollikker hænger nøje sammen med en bevidsthed om tilflytterne som en økonomisk belastning for kommunen. I de mest bramfrie udtalelser gik ordet "nasser" således igen, om end de fleste skyndte sig at understrege, at de ikke ønskede at skære alle tilflytterne over én kam.

F.eks. svarede en midaldrende mand, der er født og opvokset i kommunen, på mit spørgsmål om, hvem tilflytterne på overførselsindkomster er:

- *De er jo ikke arbejdende folk de fleste af dem, der er kommet herved. Det er jo sådan en slags bistanfsklienter jo. De dukker op hver gang, det er den første [ler] (...) Der får de penge jo. Og så hvis du kører rundt og kigger, hvordan hu-*

sene de ser ud, de er mere og mere faldefærdige at se på – det er typisk sådan nogen, der bor derinde. Det er det sgu.

- *Snakker I lokale med dem?*
- *Ja, ja, med nogen af dem ind imellem. Nu ska man heller ik skære dem alle sammen over én kam, vel?*

Der var dog også flere lollikker, der udtalte, at problemet ikke bekymrede dem, eller at de simpelthen aldrig havde tænkt på det. Til trods herfor oplyste næsten alle – og som oftest uden foranledning – at årsagen til, at man i kommunen havde revet omkring 100 huse ned var, at man ikke ønskede flere tilflyttere på overførselsindkomster.

Mange overførselsmodtagere, heriblandt københavnere, var meget bevidste om, at de lå kommunen til byrde. De fandt det generelt utilfredsstillende, men de havde svært ved at finde jobs, og mange af dem følte heller ikke, de havde tilstrækkelig mulighed for selv at tage nogle initiativer i kommunen. Flere talte her om at befinde sig i en ”fælde” eller i en ”gråzone”. Da talen faldt på aktiveringssystemet i kommunen, udtrykte en cirka 40-årig tilflytter fra Midtsjælland det således:

Du kommer i en fælde der, og det er jo ærgerligt. Så bli’r man.. Så ka man godt blive stemplet lidt i systemet, når du kommer i den der.. jeg kalder det en gråzone (..) Og der bliver man nogen gange stemplet i det system der, som jeg synes er lidt uretfærdigt, ik? Fordi der er da mange her, der virkelig har noget gå-på mod, og bliver stemplet for noget forkert, ik?

4.3.2 Stereotyper og vandrehistorier

Hvad angår den skeptiske opfattelse, må man generelt sige, at stereotyper om lollikkerne og ’københavnernes’ trives i Ravnsborg Kommune.

Men findes disse skræmmebilleder i virkeligheden? Er ’københavnernes’ virkelig alkoholikere, narkomaner, rockere, samfundsnassere, resourcesvage, sociale tilfælde osv.? Og er alle lollikker af natur mistænksomme og sig selv nok, idéforladte, uden initiativ, autoritetstro, underlagt Janteloven osv.? Naturligvis ikke – og det indrømmede alle interviewpersonerne da også.

Imidlertid fylder de ovennævnte stereotyper ganske meget hos den enkelte person og virker som sådan som en barriere for samarbejde og opbygning af brobyggende social kapital. F.eks. har jeg igen og igen stillet en skeptisk lollik spørgsmålet: ”*Ja-men, kender du de tilflyttere, du taler om?*” Nej, det gjorde hun eller han ikke. Men man havde måske hørt om vedkommende.

Der var dog også eksempler på lokale, der personligt havde dårlige erfaringer med københavnernes. Men som en lokal ildsjæl i en sportsklub i Horslunde udtrykte det, viser de fleste sig at være ordentlige mennesker, når man først lærer dem at kende. Ofte viser de sig at være al tillid værdig, som f.eks. nogle suspekt udseende forældre til en dreng i klubben:

Hold kæft! Jamen, så når man ringer til dem og spørger: "Ka du være vagt til vores julefrokost" eller et eller andet.. stå i garderoben og passe på tøjet. Så siger de: "Jeg ka ikke stå i baren, for jeg drikker ik selv øl. Jeg vil ik stå sammen med nogle halvfulde mennesker og høre på dem. Det gider jeg ik." Men de vil godt stå og passe tøjet. Men så får man et helt andet indtryk af dem – man tror, det er sådan nogle svampe, der ligger og kører rundt og drikker bajere..

Tendensen er gennem de sidste 10-20 år i perioder blevet forstærket af mediernes negative omtale samt af mere eller mindre virkelighedsforvrængende vandrehistorier om tilflytterne – en slags nutidige myter, der verserer i kommunen, og som synes at gro ud af den enkeltes distance og ukendskab til medborgerne.

Københavnerne, det er dem, der står i busskuret og drikker øl, hedder det f.eks. Der går også en historie om en mand, der efter sigende skulle have smidt sine krykker og spillet fodbold, efter at han havde fået sin førtidspension. Ofte synes det at være sandheder med modifikationer. Og hvad angår historien om førtidspensionisten, er den direkte forkert (ifølge en jobkonsulent, der har undersøgt sagen, viser det sig at være en mand, der bor i Nakskov, hvor han er i flexjob).

Den meget skeptiske opfattelse af personer på overførselsindkomster fra Sjælland baserede sig i høj grad på de gængse stereotyper og vandrehistorier. Af umiddelbare standardsvar på mit spørgsmål om, hvem tilflytterne er, var bl.a.: *Jeg har ikke noget positivt at sige om dem*, *"De gider ikke lave noget"*, *"De drikker"*, *"De er på stoffer"*, *"De tager sig ikke af deres børn"*, *"De er rapkæftede"*, *"De er blåøjede"*, *"De skjuler sig ude på Lars Tyndskids marker"*, *"De bidrager ikke med noget"*, *"De møder kun op til den første i hver måned"*, *"De har en krævementalitet"*.

Flere af de såkaldte københavnere gav selv udtryk for, at de udmærket mente at vide, hvordan de blev opfattet af de lokale. Et godt eksempel er en omkring 30-årig aktiveringsperson, der efter at have boet hele sit liv i hjertet af København pludselig var dumpet ned i en ganske lille landsby. På spørgsmålet om, hvorledes han oplevede den første tid, fortalte han følgende:

- *Det var mærkeligt. Butikkerne, de lukkede kl. fem. Det var jeg jo ikke vant til. Jah, tingene ta'r den tid, som tingene ta'r hernede. Altså, der er ik noget stress og jag, synes jeg. Altså, det er sådan set positivt nok. Det er sådan lidt anderledes end København i hvert fald (..) Det er flinke mennesker sådan mere eller mindre (..) Det hedder sig altså: Alle københavnere, de er narkomaner og alt muligt mærkeligt noget, tyveknægte og hele lortet, ik? Alle tilflyttere, ik, de er anderledes. Det er sådan en indstilling, der er hernede. Eller: Man føler det i hvert fald. Man ska faktisk lære en og kende, før de accepterer en (..) [Lollikkerne] mener, vi bare ska ta hjem (..) Jamen, jeg har sådan prøvet og diskutere med forskellige, de siger: "I kommer herved med narkomaner og socialt dårlig status og bruger kommunens penge" og alt muligt. Så har jeg sådan sagt til folk: "Jamen, hvis nu alle københavnere, de tog hjem? Hva ville I så ku leve af?" [Københavnere bliver anset som] socialt dårlige klienter og narkomaner og alkoholikere. Den vej rundt der.*
- *Føler du, at du har været et offer for det?*
- *Ja, det har man sådan hørt, ik. Det er sådan.. man føler det lidt, ik.*

I citatet sporer man en vis ambivalent holdning overfor de lokale – en holdning, der, som interviewene skred frem, viste sig at være et meget karakteristisk træk hos tilflytterne. Lollikkerne er gode nok – men de er godt nok lidt mærkelige og frem for alt svære at komme ind på livet af! Fordommene findes hos begge grupper, og de virker som en barriere for samarbejde.

4.3.3 Hvem er københavnernes?

Men hvorfor skabes der distance mellem de to grupper? Hvorfor opbygges der båndlæggende social kapital – superlim – når alle burde have en fælles interesse i at samarbejde og have gavn af hinanden?

Interviewene vidner om, at konflikten mellem lollikkerne og 'københavnernes' bunder i flere ting. Der eksisterer bl.a. historiske modsætninger mellem lollikker og sjællændere (som afspejler en historisk modsætning mellem bønder og byfolk), mentalitetsforskelle, forskelle i adfærd og ydre signaler (påklædning, hus, have mv.). Herudover er der de nævnte fordomme de to grupper imellem, en mangel på mødesteder, samt mediernes indflydelse.

Følgen heraf er, at der i mange ravnshorske lokalsamfund er opstået isolerede kredse af henholdsvis lokale og tilflyttere, der kun har meget lidt – eller ingen – kontakt med hinanden, muligvis til skade for alle parter.

Typiske udtalelser fra interviewpersonerne som *"De [tilflytterne] kommer og nasser på samfundet"*, *"Bare de [tilflytterne] lader os være i fred, har vi ikke noget imod, de bor her"*, samt *"De [de lokale] har nok i sig selv"*, *"De [de lokale] kender altid nogen, der kender nogen"*, *"Lollikkerne, det er ren indavl"* bekræfter denne tendens.

Men hvis dette billede af tilflytterne i nogen grad viser sig at være fortegnet: Hvem er tilflytterne da så? Og her da ikke mindst: Hvem er de så ofte frygtede københavnere på overførselsindkomster? Hvorfor kommer de til kommunen? Og hvad vil de?

Undersøgelsen viser her, at tilflytterne rent faktisk er vidt forskellige mennesker, der kun dårligt lader sig rubricere. Dette gælder også 'københavnernes' på overførselsindkomster, der bl.a. rummer stærke iværksættere, folk med visioner og idéer, de gerne vil realisere f.eks. indenfor børn- og unge arbejdet, flere meget foreningsaktive folk, men også et par eksempler på mere passive og isolerede tilflyttere, der overvejer at flytte videre til næste kommune.

Et godt eksempel på driftige og idérige iværksættere er et par med to mindre børn tilflyttet fra Københavnsområdet. Manden, som vi kalder for Kim, har bl.a. arbejdet som håndværker i en årrække. Kim og kæresten er nu begge på kontanthjælp. Kim, som er omkring de 35, fortalte i interviewet, at de havde følt sig godt modtaget af lokalbefolkningen. Ud over en drøm om at drive en købmandsgård og/eller et turiststed i landsbyen, fortalte han følgende om deres fremtidsplaner:

- *Vi var oppe på Teknisk Afdeling for at høre, hvad de tænkte om go-kart baner og paint-ball baner. Vi har ikke råd til at købe en købmand, vi har ikke råd*

til.. altså, det store. Men det vidste vi jo så, at der er mange af de rigtigt nedfaldne landejendomme, hvor taget og det hele ligger ned. Men dem kunne du jo bruge til nogle eminente paint-ball baner. Og der ligger kun en hernede, har jeg fået at vide. Og der kræves ikke den store startkapital. Og så var vi ude og snakke med landmanden for at leje hans gamle hallojsaer (..) Så har vi snakket om, at vi ku ha det som bibeskæftigelse.

- *Hvor har I fået alle de idéer fra?*
- *Vi har været selvstændige nogle gange og prøvet og.. Vi er meget impulsive (..) Det er ikke altid gået lige godt. Men vi har altid haft en god tid (..) Man ka altid starte noget op, så.. Et rengøringsfirma ka man altid starte op: En gulvklud i hånden og så ud og sælge firmaet (..) Vi har snakket om, at hvis vi ikke kan finde noget job, der passer os – jamen, så må vi så starte noget rengøring eller hjemmeservice.*

Dette var bestemt ikke den eneste gang, jeg blev positivt overrasket over en københavner, jeg måske havde forventet havde været mere 'ressourcesvag' (som den frygtelige diagnose ofte lyder). I det hele taget mødte jeg ingen resourcesvage tilflyttere, forstået som mennesker der aldrig på noget tidspunkt vil kunne magte at klare sig selv økonomisk (og evt. socialt), og da slet ingen, der overhovedet kunne identificere sig selv som resourcesvage eller 'sociale tilfælde'. Derimod talte jeg med flere københavnere i aktivering, der følte sig fanget i en fælde eller gråzone – heriblandt også folk, der følte sig ensomme og isolerede i lokalsamfundet og/eller dårligt behandlet af kommunen, og som derfor havde en tendens til at modarbejde 'systemet' i stedet for at bidrage med noget, de under de rette betingelser sandsynligvis ville have været i stand til at bidrage med. Ofte var der dog her også tale om en blanding af social 'klodsethed' og negative forventninger fra tilflytternes side (se også afsnit 4.4.1).

4.3.4 Hvorfor kommer københavnernes?

Det gjaldt for noget nær alle, at den billige bolig spillede en stor rolle. Nogle fortalte også, at det havde været fuldkomment tilfældigt, at valget var faldet på Ravnsborg Kommune. Imidlertid forekom det påfaldende, at mere end to tredjedele af de 23 interviewede tilflyttere fortalte, at de på forhånd havde haft en eller anden tilknytning til Lolland i form af venner eller mere eller mindre fjerne slægtninge bosiddende på Lolland. Nogle havde også tidligere boet på Lolland.

Der var generelt blandt tilflytterne en bevidsthed om vigtigheden af at have et netværk i nærheden, hvad enten der var tale om venner eller familie. Man talte her om et netværk, man kunne *bruge* til noget i form af gensidig hjælp og social kontakt, dvs. en social kapital baseret på tillid og regelmæssig, personlig kontakt. Nogle af københavnernes kunne ligefrem betegnes som sociale kapitalister, forstået som folk der relativt bevidst og – ofte – ud fra bestemte strategier opbyggede nyttige netværk, der inkluderede såvel lokale som tilflyttere. Dette gjaldt dog ikke i samme grad københavnernes på overførselsindkomster, om end den ovennævnte Kim også er et godt eksempel herpå. Men ellers følte disse mennesker sig som oftest mere eller mindre tvunget til at omgås deres egne, om end de ofte udtrykte et ønske om at udvide deres omgangskreds til at omfatte lokale.

For alle tilflyttere på nær to gjaldt det, at Ravnsborg Kommune kan tilbyde mange af de 'varer', disse mennesker efterspørger: Skøn natur, fred og ro, gode udfoldelsesmuligheder, gode vilkår for børn osv. Beslutningen om at flytte til kommunen udsprang således af et bevidst, frivilligt valg. Herom vidnede hyppige udtalelser som *"Der er så mange muligheder her"*, *"Vi ønskede et mindre stressende liv tæt på naturen"*, *"Vi ønskede at få ting til at gro"*.

Symptomatisk nok viste denne undersøgelses oprindelige arbejdstitel – "Socialt betinget bosætning i Ravnsborg Kommune" – sig hurtigt at være misvisende. Som en journalist fra Lolland-Falsters Folketidende så rigtigt udtrykte det: *"Der er jo snarere tale om livsformsbosætning!"*.

Er der simpelthen tale om en nutidig, folkelig bevægelse, der fører befolkningen tilbage til landdistrikterne? En 'simpel liv' bevægelse, en 'geare ned' bevægelse, eller hvad man nu skal kalde den? I så fald befinder Ravnsborg Kommune sig i en gunstig situation, ifald man får løst de økonomiske og arbejdsmarkedsmæssige problemer.

Sikkert er det i hvert fald, at de fleste tilflyttere kommer med et ønske om at opbygge social kapital i overensstemmelse med en drøm om 'det gode liv på landet'. De har valgt at flytte på landet, først og fremmest fordi de ser nogle *muligheder* heri; fordi de har nogle fremtidsdrømme, de i årevis har ønsket at realisere. En sådan positiv energi må alt andet lige ses som et plus og et stort potentiale for kommunen samt en motivation for at skabe nogle rammer, der sikrer, at tilflytternes ressourcer udnyttes bedst muligt hurtigst muligt.

4.4 Hvad koster mistillid?

Hvad sker der imidlertid, hvis der *ikke* skabes rammer for, at forskellige grupper lærer hinanden at kende? Hvad sker der, hvis der i et samfund er mangel på mødesteder, generaliseret tillid og brobyggende social kapital? Det viser sig her, at faren ikke blot består i, at man ikke, konstruktivt, udnytter hinandens ressourcer. Den største fare er, at der opstår generaliseret *mistillid* af destruktiv natur, sådan at borgerne direkte begynder at *modarbejde* hinanden.

Ravnsborg Kommune er et godt eksempel på, hvorledes konflikter og båndlæggende social kapital i befolkningen skaber 'grus' i maskineriet med alvorlige økonomiske og menneskelige omkostninger – akkurat ligesom konflikterne mellem indremissionske og grundtvigianere gjorde det i 1890'erne.

4.4.1 De menneskelige omkostninger

I de mest grelle tilfælde består de menneskelige omkostninger i fremmedgørelse, mistænkeliggørelse og total isolation. Et eksempel er et yngre par med to børn tilflyttet fra Nordsjælland. Kvinden, der er kontanthjælpsmodtager, og som vi kan kalde for Gitte, omgås kun nogle enkelte i hendes egen situation. Hun fortalte bl.a.:

- *Hernede, her føler vi os fremmedgjorte. Vi føler os ensomme. Utroligt ensomme. Der er ikke rigtig nogen kontakter [med de lokale](..) Folk er... Jamen, de er da søde nok, det er slet ikke det. Men de involverer sig ikke rigtigt. Det.. det er ik det samme som f.eks. i Nordsjælland, vel? Hvor naboerne.. jamen, vi kendte alle naboerne deroppe. Hernede, der... Du ved.. man kører forbi, og man hilser da på hinanden. Men det er så også alt. Altså, i Nordsjælland, når der flyttede nogle nye mennesker ind i sommerhus deroppe. Jamen, hvis man var ude og gå tur, så stoppede man, og så sagde man: "Jamen, goddag og.. hvordan? Og.. ih og åh, og.. Og vi bor dernede, og sku der være noget, så kom og sig til, ik også". Jamen, her: Vi ka jo gå tur med hundene [i landsbyen] ligeså tit, vi vil, og der er ik nogen, der stopper os på nogen som helst måde.*
- *Man er sådan lidt mistænksom eller hvad?*
- *Ja. Ja.. Og så også fordi vi ser ud, som vi gør, ik også. Min mand, han har langt hår og tatoveringer og.. Så tror folk automatisk, han er rocker. Og det er han slet ikke, vel? Og har aldrig været det (..) Folk er meget hurtige til at blive mistænksomme og: "Uh, hva er det nu for nogen?", ik også. Alle tror, man kommer herved for at suge på systemet, ik også.*

Som årsag til, hvorfor det ikke var lykkedes hende og manden at blive integreret i løbet af de 7-8 måneder, de havde boet der, svarede Gitte:

- *Tres procent, det er ældre mennesker, over tres år. Som så har boet der hele deres liv, og som er født og opdraget der og.. forældrene har boet der og sådan noget. Jamen.. dem får du ikke kontakt med, fordi de har deres egen berøringsflade, de har deres egne.. omgangskredse (..) De har ik nogen interesse i at få kontakt med os. Det har de ik. Og dem på vores alder, jamen de har deres egne venner og bekendte og har ikke brug for yderligere. Og så er vi jo stadigvæk meget mistænkelige jo.*
- *Hvordan fornemmer I det?*
- *Jamen, du ka jo fornemme det, når folk går forbi nede ved indkørslen. Er vi ude og gå i haven, jamen så kigger de jo, de glør jo altså, det.. Det er jo ikke engang almindelig nysgerrighed, det er jo decideret sådan.. [hvisker]: "Nå, hva laver de nu? Hah!".*

Det er dog vigtigt at bemærke sig, at Gitte, der har tilbragt en del af sin barndom på Falster, i høj grad var kommet til Lolland med negative forventninger. På spørgsmålet om, hvad hun havde forventet, da hun flyttede til Ravnsborg Kommune, svarede hun således følgende:

- *Jamen, jeg ville ik. Jeg ville egentlig ik til Lolland. Jeg ka godt huske, hvordan lollikker er.*
- *Nå? Hvordan er de?*
- *Jamen, de er indelukkede og mistænksomme og.. og.. ja, man ska ikke komme dem for tæt på, vel. Altså, de har deres egen.. dem, der er født og opvokset hernede. Jamen, det er dem, der er gode, og resten, det.. det er sådan nogen underlige nogen.*
- *Men der er jo ikke så mange indfødte lollikker tilbage, der er efterhånden også mange tilflyttere?*

- *Ja, men de bli'r jo også isolerede [pause].*
- *Men du var lidt forberedt på, at der var en anden mentalitet?*
- *Ja. Ja.. Det var jeg. Og jeg har aldrig kunnet fordrage Lolland. Da jeg boede på Falster, da.. Jeg kom sjældent på Lolland. Fordi, jeg synes, de er så.. jamen, de er så.. ensporede. Indavlede. Kald det, hvad du vil...*

4.4.2 De økonomiske omkostninger

Det kan være svært nøjagtigt at gøre op, hvor meget isolation, ensomhed og mistænkeliggørelse koster et samfund i kroner og ører. Sikker er det dog, at mange lægebesøg, psykologsamtaler, Bo og Netværk service og ophold, indlæggelser på psykiatriske hospitaler, revalideringer, førtidspensioner, tvangsanbringelser af børn, diverse sagsbehandlinger osv. kunne være undgået, hvis en tilflytter havde haft et større netværk. Hvis vedkommende i stedet for at ende som isoleret og socialt forarmet i Ravnsborg Kommune snarere var blevet en 'social kapitalist'. I øvrigt bekræftede et interview med en læge her min formodning om, at der i disse år er et øget pres på det lokale og regionale behandlersystem. På lægehuset i Horslunde skyldes dette ikke blot flere utilpassede tilflyttere, der kommer for at få lægeerklæringer og/eller diskutere sociale problemer, men også en øget tilstrømning af kommunalt ansatte med stress symptomer.

Hvordan skal vi f.eks. gøre mennesket Gitte op i kroner og ører? Hun føler sig "udstødt" og fanget i en "meget grim gråzone" og angiver netop dette som hovedårsag til, at hun har fået et psykisk sammenbrud, efter at hun er kommet til Lolland, med en deraf følgende kommunal sagsbehandling, indlæggelser osv.

På lignende vis udtalte den tidligere nævnte unge, sydsjællandske kvinde ude på 'Lars Tyndskids mark', Anne, at hun "*sku hele vejen igennem*". Den specielle måde, hvorpå hun udtalte denne sætning, gav mig en nærmest svimlende fornemmelse af omfanget af offentlige ressourcer (sagsbehandling, psykolog, sygehusundersøgelser osv.), der i løbet af det lille halve års tid, hun havde boet der, var blevet brugt alene med henblik på at afklare, om hun kunne få de sygedagpenge eller den førtidspension, hun mente sig berettiget til. Anne havde for øvrigt også været 'hele vejen igennem' i den sydsjællandske kommune, hun var kommet fra, ligesom hun sikkert atter en gang skulle 'hele vejen igennem' i den nordsjællandske kommune, hun på interviewtidspunktet var i færd med at flytte til.

Det er også isolation og distance til omverdenen, der karakteriserer en 40-årig mand fra Nørrebro, der p.t. er i aktivering i kommunen, og som vi her kalder for Lennart. Dette gode og – måske – tillige godtroende menneske (i øvrigt computerekspert m.m.) bor i en afsides, faldefærdig udlejningsbolig med store huller i taget nogle få kilometer fra broren, som er førtidspensionist. Lennart fortalte, at det havde været en berusende dejlig oplevelse at flytte i "*eget hus*" sidste sommer. Han havde altid drømt om at flytte på landet. I vinters tilbragte Lennart imidlertid en hel måned under dynen, halvdød af kulde, sult og ensomhed. Uventet høje elregninger havde smadret hans økonomi. Og nu lå han bare der og ventede på bedre tider. Hans eneste kontakt med omverdenen havde i den periode været broren og hans familie. Efterhånden udviklede han en kronisk maveforkølelse og måtte rende til læge i tide og utide. Til sidst kulminerede det hele i et psykisk sammenbrud, akkurat ligesom det skete for Gitte. "*Et typisk eksempel på en københav-*

ner”, fortalte lederne af aktiveringsholdene og de øvrige aktiveringspersoner samstemmende.

Udbredelsen af omkostningsfuld, båndlæggende social kapital, superlim, af mistillid og distance mellem tilflyttere og lokale kan dog også spores i det, der i kultursammenstødet nærmer sig en destruktiv adfærd hos såvel københavnere som lokale. Her får netop mistilliden meget konkrete, målelige økonomiske konsekvenser.

Et eksempel er det gennem de sidste 3-4 år voksende antal af tilsyneladende bagatelagtige nabokonflikter mellem københavnere og lollikker, der antager uhyrlige dimensioner med en voldsom, kommunal sagsbehandling til følge. Disse stridigheder kan bestå i uenighed om placeringen af en carport eller højden af en gavljæksning.

Mønstret er, at københavnere og lollikkerne begynder som de bedste venner, hjælper hinanden med at se efter hinandens hus, hjælper med posten osv. Men så sker det, at den ene af parterne – enten af glemsomhed eller ubetænksomhed – overtræder en uformel kontrakt (f.eks. om en carports placering i skel), og der sker et uopretteligt tillidsbrud. Parterne går herefter helt forkert af hinanden. Der skabes afstand, fordommene træder i kraft (*”Der ka I se. Det er også de københavnere!”* osv.), og de offentlige instanser bliver i stigende grad rodet ind i sagen. En byggesagsbehandler i kommunen giver følgende eksempel på en sådan hastigt eskalerende sag, hvor to naboer ”spidser op mod hinanden”:

Det ka være opførelse af byggeri i skel.. æh, hvor de mener at det må man ik. Og så henvender de [lolliken og tilflytteren] sig til kommunen, ik, og finder ud af: Det har naboen også lige glemt at anmelde eller ansøge. Og så er der en rigtig god sag: Så begynder de at mudderkaste. Altså.. hvis du ringer og beskylder mig for det, så ka jeg også finde ud af, om der er noget galt inde hos dig, så jeg ringer også til kommunen, gør jeg. Og så kører den ellers derudaf. [De] har startet en krig, det har de. Hvis de så ka få øje på noget inde hos den anden, så henvender de sig til os, så vil de ha aktindsigt.. i de sager, der eventuelt ka være på kommunen, ik?

Igen ser vi, at det er en fysisk og mental distance, der udløser ’mudderkasteri’. De to naboer undgår hinanden, opnår evt. støtte hos andre tilflyttere henholdsvis lokale, så der opstår en decideret krig mellem grupper af københavnere og lollikker. Et sådant *”sammenhold”* i form af båndlæggende social kapital gør, at kommunen lige pludselig også modtager klager fra de omkringliggende naboer. Hermed vokser sagsakterne på kommunen drastisk, ligesom hegnssyn, politi, advokater samt flere andre, offentlige instanser bliver inddraget. En af byggesagsbehandlerne (der i øvrigt føler sig hårdt psykisk og fysisk belastet af det stigende arbejdspress) beretter:

Jeg ka mærke, det tager til. Altså.. indenfor de sidste.. tre år.. fire år.. der synes jeg virkelig, det er taget til med nabofjender.. og henvendelser [til kommunen] Det er ligesom om der er noget: Man finder sig ikke i noget mere... Og folk er blevet bevidste om, at der er lovgivning på flere områder. Det er folk blevet be-

vidste om, ik? Så, øh.. de henvender sig meget. Der kommer.. sager ud af det, jeg synes det er noget, der tager til. Det er det.. Og det er de tunge sager.

Et konkret eksempel er en carportsag, der indtil i dag har forløbet over to år, og som har udviklet sig til decideret chikane med politianmeldelse og *"hele molevit-ten"*. Her står der officielt opført 46 sagsakter, hvilket dog ikke viser det virkelige omfang af denne træske sag, som har kostet flere hundrede arbejdstimer i form af diverse sagsbehandlinger. Mistillid og manglende samarbejde har her virkelig kastet grus i maskineriet, hvor mægling, tillid og brobyggende social kapital modsat kunne have virket som smørelse.

Distance koster. Mistillid koster. Eller mere præcist: *Tillidsbrud* koster!

Det er her et gennemgående mønster, at en betydelig del af tilflytterne – både de 'rigtige' og de 'forkerte' – har oplevet forskellige former for tillidsbrud eller tillids-svigt fra Ravnsborg Kommune. For det første gennem det, man oplever som en brudt, uformel kontrakt (*"De havde lovet mig et flexjob, men det fik jeg ikke"*). Især mange aktiveringspersoner følte her, at når de ydede det, der forventedes af dem (eller måske endog mere), så opfyldte modparten (Samfundet, Kommunen eller Systemet) ikke *sin* del af kontrakten i form af karrieremuligheder og, herigennem, en nogenlunde stabil, fremtidig lønindtægt. For det andet i form af en mere general følelse af, at man inde på kommunen ikke tror på tilflytternes idéer om og forslag til nye tiltag indenfor f.eks. børne- og ungdomsområdet (*"Det er som at løbe hovedet mod en mur"*). Flere tilflyttere fortalte i den forbindelse, at et standardsvar her ofte er: *"Kassen er tom"*.

Lad os vende tilbage til Gitte, der forekommer at være et typisk eksempel på en tilflytter, der føler et voldsomt tillidsbrud fra kommunens/'systemets' side. Denne følelse forstærkes af – ja, måske til dels skyldes – en oplevelse af fysisk og mental distance til kommunen. På grund af dette efter hendes opfattelse helt klokkeklare tillidsbrud og den kommunale sagsbehandlers, i hendes øjne, deraf følgende, nærmest uoprettelige tab af tillidsværdighed føler hun ikke længere nogen som helst forpligtigelse overfor kommunen.

På den måde ser vi i Gittes tilfælde, at et vigtigt grundelement i en social kapital forsvinder, nemlig *reciprociteten* forstået som den 'lim', der sammenknytter to parter, der gensidigt yder og modyder i et balanceret forhold. Tilliden forsvinder, og den sociale kapital samt den formelle eller uformelle 'kontrakt', der lå til grund herfor, nedbrydes og erstattes af mistillid. Ja, og eventuelt også med et ønske om at modarbejde den, man tidligere samarbejdede med – som oftest til stor skade for begge parter. Gitte er begyndt at indsende klage efter klage til kommunen. Og selvom hun synes, hun er *"hamrende god til børn"*, og egentlig gerne ville være pædagog, går hun måske nu direkte efter førtidspensionen. Om end ikke andet så for at modarbejde 'systemet'. Som sådan får det oplevede tillidsbrud – forstærket af en distance til kommune og lokalbefolkning – en direkte indvirkning på Gittes handlinger. Akkurat ligesom de stridende naboer, der 'spidser op mod hinanden', indleder hun det, der måske kan gå hen og blive én lang chikane mod systemet. Og det til dels *'la dracu'*, som rumænerne siger: For den søde hævn skyld...

- *Jeg har det meget dårligt med at skulle klage over en socialrådgiver oppe på kommunen, fordi jeg ved, at de er totalt sumpede i arbejde. Men det ka ik nytte noget, fordi der er et menneske bagved. Og jeg som person ka ik klare mere. Jeg ka ik klare mere.. henstand: "Jamen, det ligger på mit skrivebord. Jeg ska nok kigge på det". Før påske, da lovede han, at det ville være klar til efter påske...*
- *[Kommunens] socialrådgiverne siger, at de gerne vil være mere opsøgende og f.eks. komme hjem til jer.*
- *A: Ja, men det ville være meget, meget bedre. Det ville være tusind gange bedre, hvis de lavede hjemmebesøg en gang om måneden. Bare for at lave en status på: Jamen, hvordan går det? Er der noget, du har brug for at snakke om? (..) Fordi så føler du ligesom, at der er en kontakt. Som det er nu: Jamen, jeg føler vitterligt, at han sidder deroppe og si'r: "Årh, fuck hende der! Hun rager mig en høstblomst!" Det ved jeg godt, han ikke gør. Men jeg har den her fornemmelse af, at jeg er et eller andet irriterende element, der ringer. Som bare ska fejles af. Og det ved jeg godt, jeg ved godt, at han er.. fuldstændig druknet i arbejde. Og det er ikke så meget [mennesket], jeg klager over, det er systemet, jeg klager over. Jeg bli'r nødt til at rette klagen personligt på én, fordi.. jamen, hva ka jeg ellers gøre? (..) Og så bli'r jeg nødt til at sige: Jamen, så skriver jeg den klage. Og så må det gå sin gang, fordi jeg synes, det.. seks uger og vente på et stykke papir, hvor der står, man har fået afslag på en pension, ik også, det er lang tid. Og jeg har ik nogen jordisk chance for at anke det afslag før, jeg får papiret.*

4.4.3 'Bissemetoder'

Som det er fremgået, viser denne undersøgelse med al ønskelig tydelighed, at hvis det, at man skal "klare sig selv" (som der står i snart sagt hver anden linje i den nye Lov om aktiv socialpolitik) er ensbetydende med, at man bare skal se og gøre sin samfundspligt og så i øvrigt kan sejle sin egen sø: Så koster det! Hvorfor? Jo, fordi den sociale kapital eroderer, og folk forskanser sig indenfor 'eksklusive' kredse, der så at sige monopoliserer den sociale kapital i et område. Fordi vi begynder at producere mistillid, distance, utryghed og mangel på sammenhænge i stedet for tillid, nærhed, overskuelighed, civilt engagement og udbredt borgertryghed og borgertilfredshed. Herved sparer vi måske en skilling på kort sigt, men på lang sigt er vi alle med til at dræne samfundet for en vigtig produktionsfaktor: *Social* kapital. Og det går ud over andre produktionsfaktorer som økonomisk og human kapital.

I Ravnsborg Kommune har man i stigende grad følt sig tvunget til at bruge "*bissemetoder*" overfor tilflytterne på overførselsindkomster. Ikke at man gør det i dag – man har faktisk en vældig kompetent, engageret og menneskenær stab. Men budgettet gør, at man måske vil være tilbøjelig til at være mindre 'blødsøden' og mere 'bisset' overfor københavnernes i fremtiden. Mere mistillid, mere distance, mere 'Vi hilser kun på hinanden', mere 'Bare de lader os være i fred, så...'. Mere modarbejden hinanden '*la dracu*' – ikke blot naboer og grupper imellem, den enkelte kommune og borgerne imellem, men nu også kommuner og regioner imellem. Man sender sorteper videre. Men for det danske samfund som sådan medfører 'bissemetoder', modarbejden hinanden og følgelig en tiltagende erosion af social kapital

store omkostninger i form af et stigende pres på de offentlige institutioner. Udover de rent menneskelige omkostninger naturligvis.

For folk bliver destruktive. De går imod 'systemet'. Ikke så meget på grund af en abstrakt mistillid som på grund af det, de føler som konkrete tillidsbrud. Vi har ydet det og det. Hvorfor får vi så ikke noget igen? (Eller med akademiske ord: De efterlyser balanceret reciprocitet). Her bidrager isolation og mistænkeliggørelse i lokalsamfundet til, at der opbygges negative forventninger individer og grupper imellem, og at man som følge heraf ikke får udnyttet hinandens ressourcer tilstrækkeligt. Desværre kommer de oplevede tillidsbrud, der gror ud af distance, fordomme og – til tider – simple misforståelser, hurtigt til at virke nærmest uoprettelige. Imidlertid: Anskuet i et social kapital perspektiv fører det, at vi bliver lidt mere 'bissede' overfor hinanden, ikke til besparelser på sigt, hverken for Ravensborg Kommune eller for det danske velfærdssamfund som sådan. Snarere tværtimod.

Mistillid, misforståelser, distance og tillidsbrud i et samfund koster, erosion af social kapital koster. Og det koster langt mere, end måske de fleste, inklusive politikerne, har fantasi til at forestille sig.

5. Opbygning af brobyggende social kapital

5.1 Vi hilser da på hinanden...

Jeg har i det foregående tegnet et noget mørkt billede af forholdet mellem de lokale/kommunen og de såkaldte københavnere. Dette billede er dog ikke helt fyldestgørende. Mine interviews afslørede nemlig, at der på samme tid foregår to modsatrettede bevægelser i kommunen. På den ene side den allerede beskrevne opbygning af båndlæggende social kapital, på den anden side en måske ikke mindre udbredt opbygning af gavnlig, brobyggende social kapital.

Den første har en tendens til at få samfundet til at stivne i en superlim. Den sidste gør det lettere for borgerne at udnytte hinandens ressourcer og hermed nyde frugterne af et samarbejde henover diverse gruppeskel. Den brobyggende form for social kapital fungerer som sådan som smørelse, også i rent økonomisk forstand. Som den amerikanske sociolog James S. Coleman har udtrykt det i en berømt artikel med den meget sigende titel "*Social Capital in the Creation of Human Capital*", er det nemlig logisk set umuligt for et samfund at udnytte en human kapital (hvor stor den end måtte være), hvis de mennesker, der bærer rundt på den, slet ikke kommunikerer med hinanden. Hvis de aldrig eller kun sjældent mødes. Kort sagt: Hvis der slet ikke findes en *social* kapital, hvormed en human kapital (viden, idéer, læring) kan overføres. Denne sandhed må gælde for såvel forholdet mellem barn og forælder som forholdet mellem to 'etniske' grupper som lollikkerne og københavnere.³⁴

³⁴ Coleman 1988.

Som sådan *har* rent faktisk sætningen ”Vi hilser da på hinanden” efter min opfattelse indbygget den tidligere nævnte dobbeltbetydning: På én og samme tid en reserveret, afventende imødekommenhed og et ægte ønske om kontakt og samarbejde.

Ja, ikke mindst på Fejø kan man ikke andet end tolke en meget demonstrativ hilsen med hånden til *alle* som udtryk for det sidste. På Fejø har man *”hilseligt”*, som det blev udtrykt. Dette kan tolkes i retning af: På Fejø ønsker vi at opbygge brobyggende social kapital, ikke båndlæggende. Vi har brug for hinanden, for vi er bundet sammen i et skæbnefællesskab. En lokal udtrykte det imidlertid i noget mere pragmatiske vendinger: *”Man kan risikere at gå glip af en hel masse ekspertise, hvis man ikke får talt sammen”*.

5.2 Tillid og god vilje

Rent personligt blev jeg mødt med en helt enestående åbenhed og tillid af interviewpersonerne, både tilflytterne og de lokale. Denne åbenhed og tillid vidner om, at der – trods åbenlyse konflikter mellem grupper af lokale og tilflyttere – overordnet er en god vilje til stede hos alle grupper. Man stoler på mig, der kommer og borer i disse ømtålelige emner – hvorfor skulle man så ikke stole på de andre, hvis man fik muligheden for at lære dem at kende? I øvrigt vidner også den store imødekommenhed fra Ravnsborg Kommune, samt den regionale presses store bevågenhed overfor mit projekt om et ønske og en vilje til nytænkning og forandring og til at opbygge social kapital, der er gavnlig for alle.

Det forekommer derfor heller ikke overraskende, at det går igennem interviewene som en rød tråd, at langt størstedelen af tilflytterne (inklusive mange tilflyttere på overførselsindkomster) udtrykker et ønske om at lære de lokale bedre at kende og vice versa, til gavn for alle parter. Udtalelser som *”Vi ku godt bruge de folk der [tilflytterne]”*, *”Nogle af tilflytterne er virkelig aktive”*, samt *”Vi [tilflyttere] føler os velkomne”*, *”Jeg synes, lollikkerne er meget hjælpsomme”* vidner om denne tilnærmelse mellem de to grupper.

5.3 Platforme og tillidsværdighed

5.3.1 Foreningslivet

Der er altså mange lollikker og tilflyttere, der siger, de gerne vil i dialog med hinanden. At de egentlig godt vil prøve at få mere gavn af hinanden. Men er det ikke bare noget, de siger? Gør de det også i virkeligheden? *Skabes* der virkelig ansigt til ansigt kontakt, tillid og social kapital til fælles gavn?

Det gør der. Her ikke mindst indenfor de over 60 frivillige foreninger i kommunen – foreninger, der rummer mange ildsjæle, heriblandt også tilflyttere. Som sådan fungerer foreningerne som en platform for, at vidt forskellige mennesker kan mødes og hermed få mulighed for at give hinanden chancer for at blive hinanden tillidsværdige. F.eks. udtalte en omkring 40-årig tilflytter fra Midtjylland –

som i øvrigt p.t. er i aktivering i kommunen – følgende om sit og konens engagement i det årlige Rewentlow marked:

- *Der var så en leder, der spurgte, om vi var interesserede i at være med til at hjælpe til derude i Rewentlow markedet, være parkeringsvagt og.. og sådan forskelligt, hvad der var. Om vi var interesserede i det, og så sku vi skrive vores navne op. Og det var vi så. Det var det første år, vi boede hernede. Så øh.. traditionen tro, så er vi med hvert år (..) Og så Utterslev Idrætsforening, der er vi så med til byfesten hvert år, med til at arrangere det. Så på den måde har vi lært mange mennesker og kende også.*
- *Har det været en bevidst strategi fra jeres side og blive en del af det hele?*
- *Ja, også for at lære folk og kende på den måde. Og der har vi lært mange og kende ved (..) Vi behøves ikke engang og ringe mer, vi er fast mand på holdet, ik? Der lærer du jo mange mennesker og kende deroppe.*

Gode eksempler på platforme i foreningslivet er stærkt inkluderende netværk som Kunstnerforeningen Ravnen, Købelev Kulturcenter, Fejø Bosætningsgruppe og de mange idrætsforeninger.

F.eks. har man i Købelev Kulturcenter en fast praksis med at sende indbydelser ud til alle byens borgere – eller med andre ord en skriftlig, personlig besked om, at: *Du er også velkommen.* Også mange borgerforeninger har en lignende praksis med at signalere en sådan umisforståelig åbenhed og 'velkommenhed'.

F.eks. var jeg en dag ude og interviewe to tilflyttere i Horslunde by, og af begge fik jeg helt uden opfordring og som noget af det allerførste at vide, at det havde gjort et overordentligt positivt indtryk på disse mennesker, at en repræsentant for Borgerforeningen havde ringet på deres dør for at opfordre dem til at melde sig ind i foreningen. At gide at bruge tid og energi på *rent fysisk* at bevæge sig fra dør til dør og ringe på hos fremmede folk for at byde dem velkommen til et netværkssamarbejde: Det synes at være både den smukkeste og mest effektive måde, hvorpå et menneske kan bidrage til at opbygge brobyggende social kapital.

5.3.2 Cirkelslutninger

Foreningerne er – og har gennem de sidste 150 år været – de steder, hvor forskellige landbogrupper mødes, hvad enten der skal løses praktiske ting eller laves kulturelle arrangementer. Sådan er det stadigvæk, også i Ravnsborg Kommune, hvad enten der er tale om fodbold, banko eller egnsespil. Om end nyttige i mange henseender bliver foreningerne i en vis forstand blot en 'undskyldning' for at have noget neutralt at mødes om og ad den vej lære hinanden at kende. Og – for tilflytternes vedkommende – en nærliggende mulighed for at komme ind i varmen. For at blive en af dem, der 'kender nogen, der kender nogen'.

Det at folk kender nogen, der kender nogen, der kender dem igen, har den ovenfor nævnte Coleman benævnt en 'cirkelslutning' (*closure*) – noget, han knytter tæt til opbygning af positiv social kapital.³⁵ Cirkelslutning finder sted, når så godt som alle folk indenfor et bestemt område kender hinanden (og hinandens børn), hvil-

³⁵ Coleman 1988a, s. 386ff. Se også Svendsen 2001a, s. 54.

ket skaber fælles normer, social kontrol, et redskab for hurtig, fælles handling samt, generelt, et trygt miljø. På mit spørgsmål om, om det hele er ved at gå i håknude mellem de lokale og københavnere, svarede en lokal således meget sigende:

Jamen, det tror jeg såmænd ikke, det gør – man la'r bare hinanden være, ik? Det er jo heller ik givtigt. Altså, for børnene sku jo også ku rende ind til naboen. Ik, altså. Lidt. Uden at rende der hele tiden – men at man vidste, man havde nogen gode naboer eller et eller andet, ik?

Tænk hvis man i stedet havde haft mere tillid til hinanden. Tænk hvis man havde haft en højere grad af 'cirkelslutning', sådan at børnene frit kunne færdes rundt fra hus til hus! Det ville være til alles gavn, da ikke mindst børnenes.

Foreningslivet forekommer at være en perfekt platform, der fremmer cirkelslutninger og herigennem integration. En lokal ildsjæl indenfor idrætslivet fortalte mig f.eks. i detaljer om, hvorledes han havde været med til at gøre klubben til et "integrationssted", ikke mindst for "københavnere":

Altså, hvis der er et barn, der spiller håndbold eller fodbold og vedkommende ikke møder op, øh.. så har vi straks forældrekontakten, og så siger du: "Hvad øh.. Lars var der ikke i torsdags". "Var han ik?", siger moren så. "Jamen, han sku selv gå fra Fritteren og herover til". Det gjorde han ik. Og så ku det godt være, han var gået hen til bageren for og stjæle en lagkage i stedet for eller et eller andet, ik. Så har vi straks styr på det. Altså, de er.. Man ska heller ik gå og kontrollere børn i (..) men altså, de får ikke lov til sådan at sejle. Og det er måske fordi, det er sådan et lille lokalsamfund her.

Cirkelslutningen omfatter også de voksne københavnere, der så at sige 'tvinges' til at blande sig med de andre forældre. Således hedder det f.eks. om forældremøderne og afslutningerne i sportsforeningen:

- *Så bli'r forældrene sgu placeret ved nogle borde, fordi det der bord hører til lilleputdrengene. Så er det lilleputdrengenes forældre, der sidder der. Det bord der, det hører til puslingedrengene, så deres forældre sidder der. Og så må de blande sig automatisk. Og lige pludselig, så får man altså: "Nå, hvordan går det?" og – de snakker sgu da dansk, ik, og.. de lugter jo heller ik så meget..*
- *Man kan måske få ryddet nogle misforståelser af vejen?*
- *Jamen, til forældremøderne der, så siger vi: "Er der nogen af jer, der ka hjælpe til med Kragenæs parkeringen eller et eller andet". Så siger nogen: "Jamen, det ka vi godt". Nå, men det.. det havde vi ikke regnet med, de kunne.. Og øh.. så opdager jeg selv, der ligger 5000 kroner i kassen – der er sgu da ik nogen af dem, der er forsvundet alligevel.*

5.3.3 Arbejdspladsen som platform

Udover foreningslivet mødes lollikker og de nye tilflyttere også i et vist omfang i arbejdslivet, til skolemøder samt i nabolaget (eller om ikke andet, så hilser de da på hinanden).

F.eks. fortalte en omkring 35-årig, 'to-kulturel' københavnere, der har boet det meste af sit liv i kommunen, i et langt og særdeles detaljerigt interview om, hvorledes han gennem hele sit liv havde forsøgt at blive accepteret af lollikkerne. Han havde været en "skidt knægt" i sin ungdom, men så blev han gift med en lollipop, og det hele gik lidt bedre. Og da han også fik et arbejde, var der ligefrem tale om cirkelslutning – nu ikke som tidligere i negativ forstand men i positiv forstand:

Nu her, hvor jeg arbejder nu.. det er jo også tilflyttere nogen af dem. Andre er lollikker. Efter at jeg har fået arbejde her, der er der blevet skabt et helt andet miljø.. altså for mig. Nu kan jeg snakke med lollikkerne, fordi.. "Nå, men ham der.. nå ja, det der.. Nå ja, ham der.. " Det er sådan, det kører.

Et godt eksempel på et velfungerende mødested, hvor forskellige grupper blandes og lærer hinanden at kende ansigt til ansigt – en platform – er turistvirksomheden Grøn Verden i Købelev. Her foregår der bl.a. en ganske vellykket integration af aktiveringspersoner, heriblandt tilflyttede kontanthjælpsmodtagere fra Københavnsområdet. På grund af de fysiske rammer og en dygtig ledelse har man langt hen ad vejen fået en fælles sag, og det skaber et sammenhold og skæbnefællesskab, der går på tværs af gruppeskel.

Det er karakteristisk for alle disse steder, at de sikrer, at tilflyttere og lokale mødes regelmæssigt og får en chance for at lære hinanden at kende og hermed gøre sig 'tillidsværdige' i hinandens øjne. Det er steder, hvor alle kan bidrage med noget, og hvor der så at sige produceres en positiv og på alle måder gavnlig social kapital.

I det hele taget peger feltarbejdet i retning af, at det her er vigtigt, at *begge* parter viser imødekommenhed og nærmer sig hinanden. Der er f.eks. himmelvid forskel på en tilflytter, der som Gitte kategorisk udtaler, at foreninger "det ligger ikke til os", og en tilflytter, der som Kim straks gik i gang med at arrangere et bankospil, fordi han vidste, det interesserede de lokale (men dog opgav det, da han fandt ud af, at der var bankospil nok!). "Tilflytterne skal opdrages", som en lokal udtrykker det. Men omvendt må det også gælde, at tilflytterne i en vis udstrækning 'opdrages' på lollikkerne. En øget bevidsthed i kommunen om vigtigheden af åbne mødesteder, der sikrer et miks af grupper – platforme – kan formentlig styrke denne gensidige opdragelse.

Man kunne jo starte i det små. Stikke en forsigtig føler ud: *Er de nu også så forfærdelige, som man hører?* En omkring 60-årig tilflytter, der har boet 8 år i kommunen, og som gennem de sidste par år har været i aktivering, kom i den forbindelse med følgende, interessante bemærkninger:

- *Hvordan føler du, du bli'r behandlet i lokalsamfundet?*
- *[Pause] Jamen, jeg synes, jeg er blevet godt behandlet, altså. Altså, naboerne hilser da på mig og.. Jamen, nu holder jeg da også selv på det. Så.. Men, altså, hvis jeg møder dem, når jeg er ude og gå tur med hunden, så snakker vi da også sammen... Ja, altså snakker sammen, det er så meget sagt, vi snakker med den andens.. hund [ler]... Sådan er det jo... Ellers så er det jo ik til.*

6. anbefalinger

6.1 Investering i tillid

De ovenfor beskrevne hovedresultater må nødvendigvis lede frem til den overordnede anbefaling, at *det i enhver henseende kan betale sig at fremme en opbygning af tillid og brobyggende social kapital*. Udbredt tillid virker som smørelse – mistillid får samfundet til at stivne. Derfor bør man investere i tillid og søge at undgå mistillid.

I den henseende er denne undersøgelses grundhypotese – alle har noget at vinde ved at samarbejde, alle har noget at tabe ved ikke at gøre det – til fulde blevet bekræftet.

Men hvordan skal man investere i tillid og opbygning af social kapital? Hvad gør man i en dansk udkantskommune som Ravnsborg Kommune, hvor et standard-svar til folk med mod på at lave nye tiltag (her iblandt ikke mindst tilflyttere) i stigende grad synes at være: *"Kassen er tom!"* Lad os starte med det økonomiske problem.

6.2 Det økonomiske problem

Mange indfødte lollikkere har noget negative indstilling overfor ' københavnerne ' skyldes ikke mindst en oplevet økonomisk belastning, der påføres kommunen. Oplevelsen er for så vidt reel nok, idet kommunekassen ofte udsættes for et forholdsmæssigt stort dræn til uforudsete overførselsindkomster og brug af personaleresourcer.

I en kommune af Ravnsborgs størrelse kan en enkelt kompliceret sag medføre store problemer, som ikke blot kan klares med øgede skatter. Derfor må man ofte ty til besparelser på andre områder så som ældreplejen, skoler o.lign. Hermed er den onde cirkel sat i gang med en nedbrydning af brobyggende social kapital til følge. Desværre synes der at være en tendens til, at borgerne, pressen men også lokalpolitikere alene fokuserer på debetsiden og 'glemmer' kreditsiden. Større kendskab til og bevidsthed om, hvad en ' københavnner ' økonomisk set tilfører lokalsamfundet ville være anbefalelsesværdigt – ikke mindst som et vigtigt element i forbindelse med udvikling af brobyggende og økonomisk gavnlig, social kapital.

Tilbage står dog, at det sandsynligvis koster lokalsamfundet betydelige midler at modtage og huse en større gruppe af folk på overførselsindkomster, hvorfor det er nødvendigt at finde nye måder at fordele de økonomiske byrder på.

Det teknisk set nemmeste ville naturligvis være at lade staten dække udgifterne til såvel overførselsindkomster, øget sagsbehandling m.v., men vel også den mest ure-

alistiske i en tid, hvor hovedtendensen hos skiftende regeringer og folketingsflertal tilsiger det stik modsatte. Desuden er der også principper omkring det kommunale selvstyre på spil her, som det må formodes, at bl.a. KL ville have betænkeligheder ved.

Det ligger udenfor denne rapports rammer at komme med konkrete bud på en ændret byrdefordeling i forbindelse med nettoimport af folk på overførselsindkomster til landkommunerne, men noget skal og bør der gøres. I forbindelse med overvejelserne om en ændring af kommunalstrukturen burde der kunne findes fornuftige kompromisser. Vi taler om relativt få og meget tunge personsager, som mindre og mellemstore kommuner har meget vanskeligt ved at håndtere – økonomisk såvel som fagligt – hvorfor en løsning i retning af en eller anden form for regionalisering af disse sager kunne være en fornuftig løsning.

6.3 Holdningsændring

Et relevant spørgsmål her er: Er det alene kommunens ansvar, om borgerne samarbejder eller ej?

Det er det helt klart ikke. *Der må i befolkningen ske en generel holdningsændring overfor andre grupper*, hvad enten disse er grupper af tilflyttere eller indfødte lollikker. Det er let at tale grimt om de mennesker, man ikke kender. Men møder man dem først personligt, og lærer man dem efterhånden at kende, så bliver virkeligheden straks meget mere nuanceret og, muligvis, også mere interessant.

I den henseende har den lokale og regionale presse også et medansvar. Det samme gælder for de kommunalpolitikere, der udtaler sig til denne presse.

6.4 Styrkelse af platforme

Et gammelt, dansk ordsprog lyder: ”Et ord er et ord”. Heri ligger en grundlæggende antagelse om, at man kan stole på hinanden. Men – kan man tilføje – det er kun muligt at stole på hinanden, hvis man kender hinanden.

Hvordan skabes der nogle gode rammer for, at forskellige mennesker får mulighed for at give hinanden en chance for at lære hinanden at kende og, måske, gøre hinanden ’tillidsværdige’?

I den internationale social kapital forskning hersker der enighed om, at det er ulig meget lettere at nedbryde end opbygge social kapital. Desværre er man knap så enig om, hvordan man helt præcist får skabt de ideelle rammer for, at der kan opbygges en gavnlig, brobyggende social kapital i et samfund. Som den amerikanske politolog Robert D. Putnam fastslår, er dette dog ikke ensbetydende med, at man – og her tænker han på såvel stat som civilsamfund – slet ikke *kan* eller *skal* gøre noget.³⁶

³⁶ Putnam 2000, s. 402ff. Se også Fukuyama 1995.

Nærværende undersøgelse peger i retning af, at det for kommunen vil være en god idé at styrke det, jeg har benævnt som *platforme*, forstået som mødesteder hvor forskellige borgere regelmæssigt kan mødes, dyrke fælles interesser og udveksle idéer, erfaringer osv. Her tænkes bl.a. på arbejdspladserne, foreningerne, forældre-råd på børne- og ungdomsinstitutioner, kirkemenigheder, mødregrupper i de private hjem, nabolag osv.

Som de fleste andre danske kommuner er Ravensborg Kommune så at sige 'født' med sådanne platforme. Kommunens over 60 frivillige foreninger – heraf 20 idrætsforeninger – kan ses som en vigtig kulturarv fra en unik dansk Foreningstid, der foreløbig har været omkring 150 år, ja, måske endda 200 år.³⁷ Ikke mindst i sidstnævnte foreninger synes der at foregå en kommunikation på tværs af traditionelle tilhørsforhold og som sådan en reel integration af tilflytterne.

Kigger vi på udlandet, kan vi se, at vores blomstrende foreningsliv ikke må tages som en selvfølge. Derfor *bør man også i Ravensborg styrke og værne om såvel åbenheden som mangfoldigheden i foreningslivet*. Her er der virkelig en mulighed for, at *alle* kan deltage og bidrage.

Endelig kan det varmt anbefales, at man både fra kommunal, amtslig og statslig side støtter en *videreudvikling af turistvirksomheden Grøn Verden i Købelev*. Denne syv år gamle virksomhed, der på basis af en amtslig rammebevilling bevidst har sat sig som mål at blande forskellige befolkningsgrupper (fysisk/psykisk handicappede, aktiveringspersoner, almindelige lønmodtagere, danske/udenlandske besøgende), har for det første vist sig at være økonomisk levedygtig. For det andet har den formået at skabe nogle gode rammer for, at alles ressourcer udnyttes bedst muligt – herunder også gruppen af ansatte aktiveringspersoner og fleksjobbere fra Sjælland. Kan Grøn Verden komme til at fungere som en endnu større platform, med endnu flere fleks-, jobtrænings- og ordinære arbejdspladser end i dag? Jeg mener, man kraftigt bør overveje at satse stort her.

6.5 Overholdelse af formelle og uformelle kontrakter

Undersøgelsen viser tydeligt, at mistillid ikke blot opstår ud af fordomme, misforståelser og generel ukendskab til andre mennesker. Ofte fødes den af helt konkrete kontraktbrud, der hos de implicerede føles som voldsomme tillidsbrud.

Disse tillidsbrud sker ikke blot mellem grupper af tilflyttere og lokale – som f.eks. i forbindelse med nabostridigheder, hvor en uformel kontrakt er blevet brudt, eller i pressen hvor en lokal eller en tilflytter taler nedsættende om den anden part. Det sker også mellem de kommunalt ansatte og tilflytterne, her ikke mindst de såkaldte 'københavnere' på overførselsindkomster. Eksempler er tilflyttere, der af en kommunalt ansat har fået lovet nogle ting, f.eks. et flexjob, men så alligevel ikke har fået det.

³⁷ Svendsen 2002.

Sådanne tillidsbrud synes undertiden helt at underminere forholdet mellem tilflytterne og kommunen. Dette kan i sidst instans få den uheldige konsekvens, at nogle enkelte borgere så at sige forsøger at hævne sig på 'systemet' ved f.eks. at indsende klage efter klage (med tung sagsbehandling til følge) eller gå direkte efter førtidspensionen uden at nære nogen som helst skrupler overfor de offentlige instanser.

Princippet om, at "et ord er et ord", skal overholdes af alle parter, hvis der skal skabes tillid og gode samarbejdsrelationer. Modsat, hvis ordet brydes, bliver resultatet udbredt mistillid, ressourcespild og masser af utilfredse og frustrerede borgere.

For at sikre sig mod fremtidige kontrakt- og tillidsbrud bør man *styrke et nærhed-til-borgeren princip i den offentlige forvaltning*. I særdeleshed peger interviewene i retning af, at jo mere tilgængelige og opsøgende de kommunale sagsbehandlere og jobkonsulenter er, desto flere misforståelser bliver der ryddet af vejen. Herved kan for kommunen særdeles omkostningsfulde sager ofte tages i opløbet. Mere personlig nærhed giver mere tillid, mere reciprocitet og smørelse for samfundet, mere udveksling af idéer og erfaringer – distance bevirker det modsatte.

6.6 Velkommen eller farvel?

Lollikkerne holder tilsyneladende af ordsprog eller ordsprogsagtige vendinger, og – lærte jeg efterhånden – til tider udtrykker et ordsprog mere end et helt interview.

"Den, man først ville skyde, kan vise sig at tilføre vækst", lød f.eks. en klog udtalelse fra en interviewperson. En anden udtalelse, som jeg heller aldrig vil glemme, er: *"Alle de fugle, der kommer til byen, de har ikke så mange fjer på, som dem der forlader den. De store svaner ser vi aldrig"*.

På mærkværdig vis hænger disse to udsagn sammen indeni mit hoved: På den ene side en udstrakt hånd overfor tilflytterne, en tillidserklæring – på den anden side en god portion skepsis.

De to sætninger rummer i det hele taget den blanding af optimisme og pessimisme, der har været et fast grundtema i denne undersøgelse: Kan vi i dette samfund gøre hinanden mere tillidsværdige? Kan vi lære at stole mere på hinanden og – gennem denne gensidige tillid – få mere gavn af hinanden? Eller skal vi opgive hinanden? Skal vi resignere og sige: "Bare *de* lader os være i fred, så..."?

Man skal i Ravnsborg Kommune passe på, man ikke skyder fremtidige svaner. Ligesom man heller ikke skal opgive håbet om på et tidspunkt at få sine unge 'hjem' igen. Flot natur, fred og ro, billige boliger og god plads at udfolde sig på er efterspurgte varer for både potentielle tilflyttere og tilbageflyttere. Og Ravnsborg Kommune er så sandelig leveringsdygtig!

Jeg har i løbet af dette feltarbejde ofte tænkt på, om man fra kommunal side ønsker at sige "Velkommen!" eller "Gå din vej!" til de 'forkerte' tilflyttere? Hvis man

ønsker at sige velkommen til *alle* tilflytterne – med eller uden overførselsindkomster – mener jeg, *man bør signalere det noget bedre*. Hvorfor ikke sende en velkomstfolder ud? Eller arrangere et fast Kend-din-kommune arrangement hver tredje måned for nytilflyttede? Efter hvad jeg har erfaret, kommer mange af tilflytterne med masser af ny, positiv energi og har vitterligt mange nye, gode idéer med sig i rygsækken. En hurtig, personlig kontakt med folk fra rådhuset og andre nøglepersoner kunne måske bidrage til at skabe en god dialog lige fra starten, sådan at man hurtigst muligt finder ud af, hvordan man bedst bruger hinandens ressourcer.

7. Konklusion

Igennem de seneste år er en øget tilflytning af folk på overførselsindkomster blevet et stigende problem for mange udkantskommuner. Ikke mindst i en kommune som Ravnsborg Kommune på Nordvestsjælland taler man åbent om de ”forkerte” tilflyttere, der forværrer en i forvejen dårlig økonomi. I år 2003 er der således allerede nu budgetteret med næsten 6 millioner i ekstraudgifter til det sociale område.

Formålet med denne rapport har imidlertid været at se på de nye tilflyttere som en mulighed snarere end en begrænsning eller et problem. Hovedspørgsmålet lød derfor: *Hvilke muligheder rummer de nye tilflyttere for Ravnsborg Kommune?*

Min grundhypotese var her, at både tilflyttere og lokale har alt at vinde ved at samarbejde på tværs af gruppeskel, men meget at tabe ved ikke at gøre det.

Jeg rettede et særligt fokus mod de nye tilflyttere på overførselsindkomster, primært kontanthjælpsmodtagere fra Sjælland. Disse tilflyttere – ’københavnere’ – lever ofte isoleret og har svært ved blive integreret i kommunen. Følgelig forekom det i særlig grad relevant at stille sig spørgsmålet, om netop disse menneskers ressourcer bliver udnyttet i tilstrækkelig grad.

Undersøgelsen baserer sig på et syv ugers etnografisk feltarbejde foretaget i perioden april-maj 2003. De lidt over 60 interviews udgøres af 40 længerevarende og 20-25 korte interviews med relevante aktører bestående af såvel tilflyttere som lokale. I de 40 lange, bandede interviews benyttede jeg en blanding af det ustrukturerede og semi-strukturerede interview. Med et komparativt sigte spurgte jeg her ind til syv kerneområder, der kunne belyse hovedspørgsmålet. Målet hermed var at opnå et helhedsbillede af, hvilke muligheder tilflytterne rummer, og i hvilken grad disse ressourcer reelt udnyttes i kommunen.

Undersøgelsen fandt sted indenfor en social kapital teoriramme.

Social kapital kan bredt defineres som netværksbaseret samarbejde, der udspringer af gensidig tillid og regelmæssig, personlig kontakt mellem individer og grupper. Indenfor en nyere, international forskning betragtes social kapital som en ny produktionsfaktor på linje med traditionelle kapitaler som fysisk og human kapital.

Social kapital er en produktionsfaktor i den forstand, at når mennesker frivilligt slutter sig sammen i grupper, vil regelmæssig ansigt til ansigt kontakt skabe tillid og brobyggende (*bridging*) social kapital i en god cirkel. En sådan gavnlig social kapital virker som smørelse for et samfund. Et godt eksempel på opbygningen af en beholdning af brobyggende social kapital i de danske landdistrikter er det blomstrende foreningsliv, der er udsprunget af de folkelige bevægelser siden midten af 1800-tallet, her ikke mindst andelsbevægelsen.

Der findes imidlertid også en potentiel samfundsskadelig form for social kapital, nemlig båndlæggende (*bonding*) social kapital. Denne form for social kapital består af lukkede netværk og kan som sådan betegnes som en superlim, der får samfundet til at stivne. Skabelsen af superlim kan medføre såvel store menneskelige som økonomiske omkostninger. Et tilsvarende historisk eksempel på opkomsten af båndlæggende social kapital er de såkaldte søndagshvilende andelsmejerier, der foranlediget af religiøse konflikter mellem indremissionske og grundtvigianere blev opført fra omkring 1890, til stor skade for alle mælkeleverandørerne.

Netop i en undersøgelse af den sociale kapital i en kommune som Ravnsborg, der i høj grad er karakteristisk ved, at der både foregår samarbejde og konfrontationer mellem indfødte og sjællandske tilflyttere, fandt jeg det særlig relevant og aktuelt at analysere tendenser til brobyggende og båndlæggende social kapital. Denne forunderlige blanding af imødekommenhed og lukkethed røbede sig i sætningen ”Vi hilser da på hinanden”, der til stadighed dukkede op i mine interviews med såvel tilflyttere som lollikker.

Som det fremgik af kapitel 4, afslørede undersøgelsen overordnet, at der *er* brug for tilflytterne, hvis kommunen skal bryde en befolkningsnedgang siden 1970 og overleve på sigt. Dette indbefatter også det stigende antal tilflyttere på overførselsindkomster. At det forholder sig sådan, tydeliggjorde en til lejligheden konstrueret befolkningsfremskrivning (figur 5, s. 19).

I dette kapitel fremgik det ligeledes, at de mange tilflyttere på overførselsindkomster påfører kommunen et reelt, økonomisk problem. Undersøgelsen viste her, at en konkret løsning på det økonomiske problem er en vigtig forudsætning for, at der kan komme noget positivt ud af mødet mellem tilflyttere og lokalbefolkning.

Kapitel 5 viste først, at ’københavnerne’ – de mange fordomme til trods – rent faktisk er vidt forskellige mennesker, der har foretaget et bevidst valg om at flytte på landet. Som sådan rummer de i det store og hele megen positiv energi og idérigdom. Dette blev set som et klart plus for kommunen, givet at der skabes de rette rammer for, at disse ressourcer også udnyttes.

I kapitlet så jeg dernæst på de klare tendenser til mistillid og båndlæggende social kapital, man finder i kommunen. Disse tendenser sporede jeg i en både fysisk og mental kløft mellem lokale og tilflyttere, her især mellem de indfødte og sjællænderne på overførselsindkomster. Følgen af denne kløft er, at der er opstået isolerede kredse af henholdsvis lokale og ’københavnerne’, der har meget lidt kontakt med hinanden, formodentlig til skade for alle parter. Mistillid og distance syntes dog

ikke kun at præge forholdet mellem tilflytterne og de lokale, men til tider også forholdet mellem tilflytterne og kommunen. Til slut i kapitlet så vi på, hvilke menneskelige og økonomiske omkostninger dette medførte.

Kapitel 6 beskrev opbygningen af tillid og brobyggende (*bridging*) social kapital i Ravnsborg Kommune. Her fungerede ikke mindst foreningslivet som en vigtig platform, forstået som et sted, hvor tilflyttere og lokale kan mødes regelmæssigt og få en chance for at lære hinanden at kende og blive 'tillidsværdige' i hinandens øjne. Foreningerne er åbne netværk, hvor alle er velkomne, og hvor alle kan bidrage med noget. Følgelig opbygges der her en positiv og på alle måder gavnlig social kapital.

Også arbejdspladserne er en vigtig platform. Her synes ikke mindst turistvirksomheden Grøn Verden i Købelev at være et vellykket forsøg på at blande forskellige grupper, der rummer københavnere såvel som lokale. Man har langt hen ad vejen en fælles sag, og det skaber et sammenhold og skæbnefællesskab, der går på tværs af gruppeskel.

Endelig lavede jeg i kapitel 6 en uddybning af 6 anbefalinger til Ravnsborg Kommune.

Litteratur

- Bernard, H.R. (1998) *Research Methods in Anthropology. Qualitative and Quantitative Approaches*. Sage Publications, Thousand Oaks, London, New Delhi.
- Boyhus, E.-M. (1973) "Sukkerroedyrkningens arbejdskraftproblemer". I: E.-M. Boyhus (red.) *Sukkerroer. 100 år på Lolland-Falster*. Lolland-Falsters historiske Samfund, s. 120-126.
- Boyhus, E.-M. (1973a) "Svenske sæsonarbejdere". I: E.-M. Boyhus (red.) *Sukkerroer. 100 år på Lolland-Falster*. Lolland-Falsters historiske Samfund, s. 127-134.
- Chloupkova, J., Svendsen, G.T. og G.L.H. Svendsen (2003) "Building and destroying social capital: The case of co-operative movements in Denmark and Poland". Udkommer i *Agriculture and Human Values*, nr. 3, 2003.
- Coleman, J.S. (1988) "Social Capital in the Creation of Human Capital". *American Journal of Sociology*, årgang 94, s. 95-121.
- Coleman, J.S. (1988a) The Creation and Destruction of Social Capital: Implications for the Law. *Journal of Law, Ethics & Public Policy*, nr. 3, s. 375-404.
- Coleman, J.S. (1994) "A Rational Choice Perspective on Economic Sociology." I: N. J. Smelser and R. Swedberg (eds.) *The Handbook of Economic Sociology*, s. 166-178. Princeton University Press, New York.
- Davies, C.A. (1999) *Reflexive Ethnography. A guide to researching selves and others*. Routledge, London, New York.
- Fetterman, D.M. (1989) *Ethnography Step by Step*. Sage Publications, Newbury Park, London, New Delhi.
- Frantsen, S. (2003) *Befolkningsudviklingen i Ravnsborg Kommune. Udvikling eller afvikling?* Projekt opgave. Danmarks Forvaltningshøjskole.
- Fukuyama, F. (1995) *Trust. The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. Hamish Hamilton, London.
- Graversen, B.K., Hummelgaard, H., Lemmich, D. og J.B. Nielsen (1997) *Flytninger til og fra landkommunerne*. AKF-forlaget, København.
- Haugner, C.C. (1922) *Nørre Herreds Historie, Topografi og Statistik*. Forfatterens Forlag, Nakskov.
- Haue, H. (1977) "Mejerikrigen". *Fortid og nutid*, bd. XXVII 1977-78, s. 359-390.

Hummelgaard, H., M. Baadsgaard og J.B. Nielsen (1998) *Arbejdsløshed og marginalisering i kommunerne*. AKF Forlaget, København.

Kvale, S. (1996) *Interviews. An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. Sage Publications, Thousand Oaks, California.

Lokalbogen 2003 for Lolland. TDC Forlag A/S, Rødovre.

Miljøministeriet (2002) *Et Danmark i balance. Hvad skal der gøres?* Regeringens forslag til ny landsplanredegørelse. Schultz Grafisk A/S.

Munck, V.C. de og E.J. Sobo (1998) *Using Methods in the Field. A Practical Introduction and Casebook*. Altamira Press, Walnut Creek, London, New Delhi.

Nellemann, G. (1967) *Den Polske Indvandring til Lolland-Falster*. Særtryk af Lolland-Falsters historiske Samfunds årbog, Maribo.

Nordstrand, R., Andersen, A.K. og K.B. Larsen (2001) *Regional udvikling af indkomst og beskæftigelse*. AKF Forlaget, København.

Putnam, R.D. (1993) *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton University Press. Princeton, New Jersey.

Putnam, R.D. (1996) "The Strange Disappearance of Civic America". *The American Prospect*, nr. 24 (Winter), s. 34-48.

Putnam, R.D. (2000) *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. Simon & Schuster, New York, London, Toronto, Singapore.

Skrubbeltrang, F. (1948) *Da står en ny Tids Bonde. Landbrug og Landbokaar siden 1860erne*. Det danske Forlag, København.

Spradley, J.P. (1980) *Participant Observation*. Holt, Rinehart and Winston, New York, Chicago, San Francisco, Dallas, Montreal, Toronto, London, Sydney.

Svendsen, G.L.H. og G.T. Svendsen (2000) "Measuring social capital: The Danish co-operative dairy movement". *Sociologia Ruralis*, nr.1, s. 72-86.

Svendsen, G.L.H. og G.T. Svendsen (2001) "Alleviating poverty: Entrepreneurship and social capital in rural Denmark 1800-1900". *Belgeo. Journal of the Société Royale Belge de Géographie*, nr. 3, s. 231-246.

Svendsen, G.L.H. og G.T. Svendsen (2004) *Entrepreneurship and the Creation and Destruction of Social Capital*. Edward Elgar, Cheltenham, UK. Udkommer februar 2004.

Svendsen, G.L.H. (2001) "Historien anskuet som et kapitalmarked. Selvorganiseringen i de danske landdistrikter 1800-1900". *Fortid og Nutid*, nr. 1, 2001, s. 23-51.

Svendsen, G.L.H. (2001a) "Hvad er social kapital?" *Dansk Sociologi*, nr. 1, s. 50-61.

Svendsen, G.L.H. (2002) "Foreningstiden i de danske landdistrikter 1800-2000". *Pluk*, nr. 3, s. 10-20.

Svendsen, G.L.H. (2003) "Retten til udvikling. Opbygningen af et begrebshegemoni i de danske landdistrikter i 1970'erne". *Den jyske Historiker*, nr. 100, s. 124-149.

Tagmose, K.E. (1973) "Jysk Arbejdskraft". I: E.-M. Boyhus (red.) *Sukkerroer. 100 år på Lolland-Falster*. Lolland-Falsters historiske Samfund, s. 138-140.

Bilag 1

Spørgeguide

BEMÆRK VENLIGST: Som nævnt i rapporten blev nedenstående spørgeguide hurtigt modificeret og reduceret i løbet af feltarbejdsundersøgelsen.

Hovedspørgsmålet kan opdeles i følgende to delspørgsmål:

- 1) Hvilke økonomiske problemer medfører tilflytningen af folk på overførselsindkomster for de to undersøgelseskommuner?
- 2) Hvilke muligheder medfører tilflytningen af folk på overførselsindkomster for de to undersøgelseskommuner?

Delspørgsmål 1: "Hvilke økonomiske problemer medfører tilflytningen af folk på overførselsindkomster for de to undersøgelseskommuner?"

Spørgsmål indenfor denne kategori stilles sagsbehandlere og kommunale politikere og embedsfolk. Nogle af spørgsmålene vil dog også blive stillet tilflytternes naboer og genboer.

1.1 Hvorledes påvirker tilflytningen de kommunale budgetter?

- 1.1.1 Omkostninger til overførselsindkomster?
- 1.1.2 Omkostninger til sagsbehandling?
- 1.1.3 Omkostninger indenfor børne- og ungdomsområdet?
- 1.1.4 Øvrige omkostninger?

1.2 Hvilke konsekvenser skønnes de øgede udgifter til denne tilflyttergruppe at få for kommunens økonomiske bæredygtighed på længere sigt?

- 1.2.1 Indebærer udgifterne besparelser på andre områder (f.eks. erhvervsudvikling, øvrige sociale serviceydelser, skole- og ældreplejeområderne, kultur- og fritidsområdet)?
- 1.2.2 Hvordan løser kommunen de økonomiske problemer? (Landsudligning af visse udgiftsposter? Øvrige krav om økonomisk kompensation til KL, Indenrigsministeriet og Regeringen? Yderligere besparelser i kommunen? Andet?)
- 1.2.3 Hvilken betydning har tilflytningen på kommunens rygte eller 'image'? Har dette en effekt på tilflytningen af øvrige grupper? Har dette en indvirkning på kommunens økonomi på længere sigt?
- 1.2.4 Medfører de økonomiske omkostninger en (psykologisk) afledt virkning på kommunens øvrige beboere i form af bestemte holdninger/fordomme overfor denne tilflyttergruppe, samt et deraf følgende handlingsmønster?

Delspørgsmål 2: ”Hvilke muligheder medfører tilflytningen af folk på overførselsindkomster for de to undersøgelseskommuner?”

Spørgsmål indenfor denne kategori stilles tilflyttere. En del af spørgsmålene vil dog også blive stillet kommunale embedsfolk og politikere, sagsbehandlere og tilflytternes naboer/genboer.

2.1 Hvem er tilflytterne?

- 2.1.1 Hvilke kommuner/amter kommer de fra?
- 2.1.2 Hvilken erhvervsuddannelse har de?
- 2.1.3 Hvilken social situation befinder de sig i?
- 2.1.4 Hvilken aldersgruppe tilhører de?
- 2.1.5 Har de børn? Antal, alder?

2.2 Hvorfor er de flyttet?

- 2.2.1 Hvorfor er de flyttet fra deres tidligere bopæl?
- 2.2.2 Hvilke motiver ligger bag valget af deres nuværende bopæl?
 - Selve boligen (herunder: huslejeprisen)?
 - Beliggenhed?
 - Sociale netværk i nærheden (naboer/venner/bekendte)?
 - Pga. kommunale tilbud?
 - Andet (herunder: forestillinger om et ideelt liv på landet)?

2.3 Hvilke forventninger har de/havde de til en ny tilværelse i en udkantskommune?

- 2.3.1 Forventninger til lokalsamfundet?
- 2.3.2 Forventninger til kommunen?
- 2.3.3 Er disse forventninger blevet indfriet?

2.4 Hvad er forløbet godt og dårligt i forbindelse med tilflytningen?

- 2.4.1 I forhold til lokalsamfundet?
- 2.4.2 I forhold til naboer og genboer?
- 2.4.3 I forhold til kommunen?

2.5 Hvordan er tilflytternes relationer til det omgivende samfund?

- 2.5.1 Til lokalsamfundet?
- 2.5.2 Til naboer og genboer?
- 2.5.3 Til kommunen?

2.6 Hvordan opfattes tilflytterne?

- 2.6.1 Deres materielle vilkår?
 - De voksnes vilkår?

- Børnenes vilkår?

2.6.2 Deres sociale/menneskelige vilkår?

- De voksnes vilkår?

- Børnenes vilkår?

2.6.3 Hvilke problemer medfører tilflytningen af denne gruppe?

2.6.4 Hvilke muligheder medfører tilflytningen af denne gruppe?

2.7 Hvilke forestillinger gør tilflytterne sig om fremtiden?

2.7.1 Ønsker de at blive boende i kommunen og i så fald hvor længe?

2.7.2 Hvad vil de gøre for at forbedre deres egen tilværelse?

2.7.3 Hvilke råd har tilflytterne til kommunen, lokalsamfund, naboer og genboer med henblik på at fremme integrationsprocessen?

2.7.4 Hvordan ser tilflytterne på deres job- og uddannelsesmuligheder i kommunen?
Er de interesserede i at få job/uddannelse?

2.7.5 Hvordan mener tilflytterne selv, de bedst kan bidrage til lokalsamfundet/kommunen?

2.7.6 Hvilke ydre betingelser (kommunale tiltag, forhold til lokalsamfund, naboer mv.) mener tilflytterne bedst kan fremme deres integration i lokalsamfundet/kommunen?

Center for Forskning og Udvikling i Landdistrikter (CFUL) udgiver løbende arbejdsrapporter.

Tidligere udgivelser:

- Hanne W. Tanvig, ed. (2002). *Rurality, Rural Policy and Politics in a Nordic-Scottish Perspective*. Working Paper 1/02, CFUL, Esbjerg
- Marianne Bay Nielsen og Annette Aagaard Thuesen (2002). *Foreningslivets betydning i en landkommune – Helle Kommune*. Arbejdsrapport 2/02, CFUL, Esbjerg
- Britt Schak Hansen (2003). *Når et lokalsamfund vil noget mere – en undersøgelse af iværksætterpotentialer i Åle og Linnerup sogne*. Arbejdsrapport 3/03, CFUL, Esbjerg
- Hanne Wittorff Tanvig (2003). *Myten om de mange iværksættere i landdistrikter*. Arbejdsrapport 4/03, CFUL, Esbjerg